

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LGBTQ+ v učebnicích ZSV a občanské výchovy
LGBTQ+ in textbooks of social studies textbooks

Eliška Solnařová

Vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Ondráček, Ph.D.
Studijní program: Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor: B ZSV-AJ

Odevzdáním této bakalářské práce na téma LGBTQ+ v učebnicích ZSV a občanské výchovy potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužila nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 14. 4. 2025

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Vojtěchu Ondráčkovi, Ph.D. za hodnotné rady a podnětné připomínky v průběhu procesu zpracovávání této práce a také mé rodině za podporu v celém průběhu studia.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce zkoumá zastoupení LGBTQ+ tematiky v učebnicích základů společenských věd a občanské výchovy pro základní a střední školy v České republice prostřednictvím metody kvantitativní obsahové analýzy. Stanovený výzkumný vzorek obsahoval 46 učebnic, jejichž textový i obrazový obsah byl systematicky zkoumán dle předem stanovené kódovací knihy s cílem odpovědět na otázky, jak často a jakým způsobem je téma LGBTQ+ v učebnicích zobrazováno. První teoretická část práce definuje LGBTQ+ a související klíčové koncepty jako je sexuální orientace a gender a taktéž vysvětluje význam reprezentace LGBTQ+ ve vzdělávání, v učebnicích a v neposlední řadě specificky v rámci kontextu výuky společenských věd a občanské výchovy. Empirická část práce identifikovala celkem 99 relevantních příspěvků, což se na základě hlubší interpretace jejich obsahu ukázalo jako nedostatečné množství. Z výsledků vyplývá značně zjednodušené pojetí LGBTQ+ problematiky, kdy učebnice redukuje množství sexuálních a genderových identit jen na homosexualitu a transsexualitu a další formy sexuální a genderové LGBTQ+ identity zůstávají opomíjeny. Učebnice se zabývají především právními aspekty LGBTQ+ problematiky a vynechávají kulturní a komunitní aspekty, klíčové pro hlubší pochopení této komplexní tematiky, budování respektujícího přístupu studentů a vytváření inkluzivního prostředí pro LGBTQ+ studenty.

KLÍČOVÁ SLOVA

gender, sexuální orientace, obsahová analýza, LGBTQ+, učebnice

ABSTRACT

This bachelor's thesis examines the representation of LGBTQ+ themes in social studies and civics textbooks for primary and secondary schools in the Czech Republic through the method of quantitative content analysis. The established research sample consisted of 46 textbooks whose textual and visual content was systematically examined according to a predetermined coding book in order to answer the questions of how often and in what ways LGBTQ+ themes are represented. The first theoretical part of the thesis defines LGBTQ+ and the related key concepts such as sexual orientation and gender and also explains the importance of LGBTQ+ representation in education, in textbooks, and finally specifically within the context of teaching social studies and civics. The empirical part of the thesis identified a total of 99 relevant instances, which, upon deeper interpretation of their content, proved to be an insufficient number. The results show a highly simplistic conception of LGBTQ+ issues, with textbooks reducing the diversity of sexual and gender identities only to homosexuality and transsexuality, leaving other forms of sexual and gender LGBTQ+ identity omitted. Textbooks primarily deal with the legal aspects of LGBTQ+ issues and leave out the cultural and community aspects, which are crucial to a deeper understanding of the complex subject, building respectful attitudes among students and creating an inclusive environment for LGBTQ+ students.

KEYWORDS

gender, sexual orientation, content analysis, LGBTQ+ textbooks

Obsah

Úvod	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	8
1.1 Úvod do problematiky LGBTQ+	8
1.2 Sexualita	10
1.3 Sexuální orientace.....	10
1.3.1 Heterosexualita a heteronormativita.....	11
1.3.2 Homosexualita	12
1.3.3 Bisexualita	13
1.3.4 Asexualita	14
1.4 Gender	15
1.4.1 Transgender	16
1.4.2 Nebinární genderové identity	17
1.5 LGBTQ+.....	17
1.5.1 Stereotypizace a diskriminace	18
1.5.2 Společenské a právní uznání LGBTQ+ v ČR.....	19
1.5.3 Právní uznání LGBTQ+ v ČR	20
1.5.4 Společenské uznání LGBTQ+ v ČR.....	21
1.6 Význam reprezentace LGBTQ+ ve vzdělávání.....	22
1.6.1 Význam reprezentace LGBTQ+ v učebnicích	23
1.6.2 Teoretické rámce podporující reprezentaci LGBTQ+ ve vzdělávání.....	24
1.6.1 LGBTQ+ v českém RVP.....	25
1.7 LGBTQ+ v kontextu společenských věd a občanské výchovy	26
2 METODOLOGIE	27
2.1 Obsahová analýza.....	27

2.2	Představení výzkumného problému, výzkumných otázek a cílů.....	28
2.3	Operacionalizace hypotéz.....	29
2.3.1	Identifikační proměnné.....	29
2.3.2	Analytické proměnné.....	29
2.4	Výzkumný vzorek	41
2.5	Kódovací jednotka.....	42
3	EMPIRICKÁ ČÁST	43
3.1	Analýza a její výsledky.....	43
3.1.1	Existence příspěvku, forma příspěvku a doložka MŠMT	43
3.1.2	Téma a tematické zasazení příspěvku	50
3.1.3	Sexuální orientace a genderová identita	53
3.1.4	Pozitivní vzory a podpůrné zdroje.....	54
3.1.5	Jazyk a terminologie textových příspěvků	56
3.1.6	Obsah obrazového materiálu	60
	Závěr.....	63
	Seznam použitých informačních zdrojů	65

Úvod

V mé bakalářské práci se budu zabývat problematikou LGBTQ+ v českých učebnicích občanské výchovy a základů společenských věd pro základní a střední školy, konkrétně pak rozsahem věnovaným této tématice a způsobem jejího zpracování. Chápání sexuální a genderové diverzity zažívá dynamický pokrok v akademické i společenské rovině, a tematika se tak postupně dostává i do vzdělávacích materiálů dostupných v České republice. Školství je instituce hrající klíčovou roli ve formování hodnot, postojů a vědomostí mladých lidí. Avšak učebnice, které jsou zásadním vzdělávacím nástrojem ovlivňujícím způsob a obsah výuky, jsou ve způsobu prezentování LGBTQ+ tematiky značně nekonzistentní a dalo by se říct, že způsoby zařazení LGBTQ+ témat jsou spíše v počátcích. Moderní vzdělávací systém vyzdvihuje inkluzivní přístup ke všem studentům bez rozdílu a reflektování diverzity nejen v učebnicích je jedním z klíčových prvků v budování respektujícího a bezpečného školního prostředí.

Způsob zpracování LGBTQ+ tematiky je obvykle v režii autorů, a proto je kvalita materiálů, zpracovaná témata a jejich rozsah mezi jednotlivými učebnicemi nekonzistentní. Tato práce si dává za úkol zmapovat způsob zobrazení LGBTQ+ problematiky napříč momentálně využívanými učebnicemi a poskytnout komplexní analýzu stavu českých vzdělávacích materiálů za účelem identifikace prostoru ke zlepšení v budoucnu.

Práce je rozdělena do třech částí. V první teoretické části nejprve uvedu problematiku LGBTQ+ a její historický vývoj, dále se budu zabývat klíčovými koncepty jako jsou sexuální orientace a gender, zmapuji společenské a právní uznání LGBTQ+ v České republice a v neposlední řadě vysvětlím důležitost reprezentace LGBTQ+ ve vzdělávání a v učebnicích občanské výchovy a základů společenských věd. Metodologická část tvoří formulování výzkumného problému, stanovení cílů a metody a dále operacionalizace hypotéz za účelem vytvoření empiricky podložené kódovací knihy. Poslední empirická část pak prezentuje a interpretuje výsledky analýzy a pokouší se odpovědět na předem stanovené výzkumné otázky.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Úvod do problematiky LGBTQ+

V současné společnosti se diskuze o různorodosti lidských genderů a sexualit stává více a více rozšířená, nicméně veřejnost často nemá základní informace a kontext potřebný pro hlubší pochopení tématu. Experti říkají, že problematika LGBTQ+ je komplexním fenoménem, zahrnujícím široké spektrum sexuálních a genderových identit, zkušeností a v neposlední řadě sociálních, právních a kulturních aspektů. (Pitoňák, Macháčková, 2022)

Zkratka LGBTQ+ je označením pro skupinu lidí s různou sexuální a genderovou orientací, kdy písmena označují lesby „L“, gaye „G“, bisexuály „B“, transgendery „T“, queer jedince neboli jedince, kteří si neurčili žádnou konkrétnější škatulku, ale neidentifikují se heterosexuální nebo cisgender identitou „Q“ a další „+“. Můžeme se setkat i s dalšími označení konkrétně třeba LGBT, LGBTQ nebo LGBTQIA+, kde „I“ označuje intersexuály a „A“ asexuály. (The Center, [b.d.]

O LGBTQ+ osobách existují doložené historické záznamy od počátku dějin lidstva. Sexualita je na první pohled pro každého člověka něco osobního a přirozeného, avšak náhled na ni, a co je žádoucí se v průběhu času měnil a vyvíjel a ani do dnes není geograficky jednotný (Dlapová, Kolář, 2011). Dokonce i v současnosti existují na sexualitu fundamentálně rozdílné pohledy mezi jednotlivými kulturami.

Ve starověku byly homosexuální vztahy poměrně běžným fenoménem. Zatímco v Babylonské říši se homosexualita přísně perzekvovala kastrací, starověcí Egypťané byli vůči homosexuálům benevolentnější. Starověké Řecko a Řím jsou naopak známí normalizací homosexuality, která byla v té době považována za přirozenou součást společnosti. (Dlapová, Kolář, 2011) Homosexualita byla taktéž normalizovaná například ve starověké Číně, kde se ve vztazích osob stejného pohlaví doloženě angažovala i aristokracie. (Vitello, Giovanni, 2014). Tato otevřenost se však do pozdějších století nepřenesla a Dlapová a Kolář (2011) vysvětlují, že se s nástupem křesťanství homosexualita začala považovat za sodomii a byla silně odsuzována a trestána smrtí. Toto smýšlení přetrvávalo do konce období renesance.

První posun v legitimizaci homosexuality přinesla až francouzská revoluce v roce 1791, kdy soukromé stejnopohlavní vztahy přestaly být sankcionovány. (Dlapová, Kolář, 2011) Povědomí o této sexuální menšině pomohlo navýšit odsouzení irského spisovatele Oscara Wilda, které také inspirovalo zakládání prvních organizací a spolků bojujících za rovnější práva. (Belmonte, 2020) Situace se následně v průběhu 20. století začala rapidně vyvíjet. Beňová (2007) uvádí, že během nacistické nadvlády v Evropě docházelo k systematické perzekuci homosexuálů a drtivá většina LGBTQ+ vězňů koncentrační tábory nepřežila. Až s komunistickým režimem byla v roce 1961 na území České republiky homosexualita dekriminalizována, ale o skutečném zlepšení mínění veřejnosti můžeme mluvit až po roce 1989.

Hlavní působiště vývoje práv sexuálních menšin se v 20. století přesunulo do USA, kde v roce 1924 došlo k založení prvního hnutí na ochranu práv homosexuálů v Chicagu a od roku 1941 se můžeme setkávat s termínem transsexualita. Tendence k sjednocování a tvorbě komunit se postupem času stále zvyšovala a od roku 1969 se pořádaly první organizované pochody za práva homosexuálů vyvolané tzv. Stonewallskými nepokoji. (Dlapová, Kolář, 2011)

Ačkoli byly první snahy o boje za práva pro neheterosexuální jedince a jedince odkloňují se od cis genderové identity zaměřeny pouze na gay muže, od roku 1990 se postupně začalo využívat označení LGBT díky narůstajícímu počtu hnutí bojujících za práva transgender, bisexuálních a queer osob. Tento posun od reflektování především mužské homosexuální zkušenosti je významnou změnou v LGBTQ+ historii a od té doby se termín stále vyvíjí a rozšiřuje ve snaze o větší inkluzi. Postupem času začínalo být častěji a častěji přidáváno písmeno Q, a dokonce existuje i verze LGBTQQIP2SAA, která se ale z důvodu nepraktičnosti nevyužívá. Terminologie zůstává v dnešní době nejednotná, avšak určité termíny jsou preferovanější z důvodu větší inkuzivity a respektu k LGBTQ+ osobám. (Iovannone, 2018) Pro účely této práce je využíván termín LGBTQ+, jelikož se dle mého názoru jedná o nejinkluzivnější a nejvíc obecně přijímanou variantu.

Po Samotové revoluci v České republice dochází k významnému vývoji LGBTQ+ komunity vznikem spolků a kulturních zařízení. O značný pokrok se zasloužilo Sdružení organizací homosexuálních občanů (SOHO), které usilovalo o boj s diskriminací, dezinformacemi,

rovnocenná práva a zviditelnění komunity v očích veřejnosti. Svou činnost ukončili po prosazení registrovaného partnerství v roce 2006, kterého dosáhli ve spolupráci s Gay a lesbickou ligou a dalšími organizacemi. Za prosazení práv transgenderů v České republice usilovalo například občanské sdružení Transforum. (Beňová, 2007) V dnešní době patří mezi významné organizace například Prague Pride a PROUD.

1.2 Sexualita

Termín sexualita označuje veškeré aspekty související se sexuálním chováním jako jsou sexuální chování a vystupování, sexuální a genderová identita i role, sexuální orientace, intimita, smyslnost, sexuální touha apod. (APA, 2018) Dle Světové zdravotnické organizace WHO můžeme hovořit o sexualitě jakožto o „ústředním aspektu lidské existence, která je prožívána a vyjadřována pomocí myšlenek, fantazií, tužeb, přesvědčení, postojů, hodnot, chování, praktik rolí, a vztahů.“ (WHO, 2006) Organizace WHO zároveň vysvětluje, že se jedná o velice rozsáhlý koncept, který se u každého jedince projevuje odlišně na základě jeho osobnosti, biologických a kulturních vlivů, ekonomické a právní situace apod.

Duhová příručka pro vyučující ukazuje, že lidská sexualita se projevuje ve třech rovinách, které se vzájemně ovlivňují: fyzická přitažlivost k druhým, vlastní sexuální sebepojetí tvořící osobní sexuální identitu a konkrétní intimní a vztahové chování jedince. (Čechová, Hajdíková, 2016) Tyto složky spolu mohou souznívat, nebo být v rozporu, jelikož sexuální jednání a vystupování je možné vědomě upravovat. Jeden ilustrativní případ, kdy spolu tyto aspekty lidské sexuality nesouzní, může být, když člověk cítí sexuální přitažlivost k osobám stejného pohlaví, ale i navzdory tomu vědomě upravuje své sexuální chování a vstupuje do heterosexuálních vztahů, protože odmítá vnitřní akceptování své odlišnosti od společenských očekávání.

1.3 Sexuální orientace

Sexuální orientace, též někdy označována jako sexuální identita, je označuje dle definice Iva Procházky „celoživotní, neměnný a nositelem nezapříčiněný a nezvolený stav výlučné nebo převažující erotické a citové preference osob daného pohlaví“. Nejčastější orientací je heterosexualita neboli sexuální a partnerská přitažlivost k osobám opačného pohlaví.

U méně zastoupených sexuálních orientací hovoříme o sexuálních menšinách a dle odhadů tvoří přibližně 1-10% populace. (Weiss, 2010 str. 107)

I v dnešní době se mezi odborníky vede polemika mezi vrozenou a získanou sexuální orientací, tedy jestli je závislá na genetice, nebo vlivu sociálního prostředí, výchovy a vztahů, anebo zda se jedná o kombinaci obojího. Existují důkazy pro obě varianty a tato problematika stále zůstává otevřenou diskusí. Jedna z teorií kombinující vliv genetiky a výchovy je teorie sexuální přitažlivosti od sociálního psychologa Daryla J. Bema, podle které se děti rodí s temperamentem následně ovlivňujícím jejich preferované aktivity, což zase ovlivňuje jejich vnímání ostatních. Děti považují jedince, který se věnuje aktivitám typickým pro jiný gender než oni, za zajímavého, což se později vyvine v sexuální orientaci. (Kšišnan, 2012) Současný vědecký diskurz se spíše odklání od hledání jednoznačných příčin a místo toho se zaměřuje na hlubší porozumění různorodosti lidské sexuality.

1.3.1 Heterosexuality a heteronormativita

Od počátku dějin se pojetí norem mezi jednotlivými společenskými systémy lišilo, což platí i pro sexuální identitu. I když jedna kultura považuje určitou sexuální identitu za normální, jiná kultura ji může tvrdě odsuzovat. Fafejta (2004) vysvětluje, že tyto výrazné nuance naznačují, že sexualita a pohled na to, co je v rámci sexuální orientace, sexuálního chování a genderové identity správné či normální, je silně ovlivněn socializací, a tudíž se jedná spíše o sociální konstrukt nežli o přirozený a vrozený názor jedince.

Heteronormativita je termín používaný k označení společenského systému, kde je heterosexuality neboli, vztah mezi osobami opačného biologického pohlaví určeného při narození, považována za jedinou a správnou možnost vývoje jedince. Ve společnosti globálně převládá tento názor a rozmanitost lidské sexuality je tak opomíjena. Heterosexuality je u každého předpokládána již od narození a toto očekávání se mění pouze v případě, kdy jedinec sám uvede jinak. Heteronormativní přístupy vytlačují menšiny jiné sexuální orientace na okraj společnosti a přispívají k její stigmatizaci¹. (Queer Geography, 2023) Díky tomuto nastavení společnosti často jako heterosexuality na veřejnosti vystupují i lidé, kteří se sami identifikují jinak, jelikož je pro ně jednodušší nevybočovat

---

¹ připisování negativních nálepek a stereotypů jednotlivcům na základě předpokladů

z požadovaného normálu. Tímto chováním se obvykle snaží předejít diskriminaci, stereotypizaci, rizika vyčlenění ze svého okolí či negativní reakci rodiny.

Ve společnosti, kde jsou heterosexuální vztahy považovány za normu, je vnímání stejnopohlavních vztahů jednotlivci značně formováno převládajícími společenskými postoji a strukturami. Tyto vztahy jsou pak tedy obvykle souzeny na základě podobnosti k vztahům heterosexuálním. Typickým předpokladem je například, že lesbický pár by měly tvořit žena femininního vystupování a takzvaná „butch“ žena, která svým vzhledem a vystupováním odpovídá spíše maskulinním genderovým stereotypům. Představa páru stejného pohlaví, který se drží stereotypních genderových rolí bývá společensky přijatelnější, jelikož více odpovídá normalizovaným představám heterosexuálních párů a pro jedince je taková představa komfortnější. (Fafejta, 2004)

1.3.2 Homosexualita

Homosexuální sexuální orientaci lze dle některých zastaralých výkladů chápat jako opak heterosexuality. Charakterizujeme-li heterosexuality jakožto sexuální a partnerskou preferenci osob opačného biologického pohlaví, dala by se homosexualitu charakterizovat jako sexuální a partnerská preference osob stejného biologického pohlaví. (Fafejta, 2004) Současné výzkumy v oblasti homosexuality však představují posun od této binární definice a vyzdvihuje vyšší komplexnost problematiky. Výzkum Sawin-Williamse (2016) vyzdvihuje kontinuum sexuálních a romantických orientací, které si můžeme představit jako spektrum, raději než oddělené kategorie sexuální orientace, které jsou navzájem v opozici. Komplexnější pojetí spektra sexuální orientace zapříčiňují již zmiňované prolínající se aspekty lidské sexuality jako je atrakce k druhým, sexuální identita a sexuální chování, které nutně nemusí být vzájemně koherentní.

Terminologie spojovaná s homosexualitou se neustále vyvíjí a v různých kontextech může být vývoj i odlišný. V akademickém prostředí byl tradičně využíván termín homosexuál, avšak v LGBTQ+ komunitním diskurzu může být takový termín chápán jako nevhodný a urážející a je preferován anglický termín gay. U žen se můžeme setkat s termínem lesbička, který je však taktéž z dnešního inkluzivního komunitního pohledu nevhodný a byl kompletně nahrazen termínem lesba. (Čechová, Hajdíková, 2016) K této rozsáhlé problematice Beňová (2007) doplňuje, že navzdoru tomu, že je v literatuře použití termínů

homosexuál, homosexuální páry, homosexuální osoby apod. stále vysoce prevalentní, je lepší se těmto termínům zcela vyvarovat a raději používat termíny gay a lesba, nebo např. vztahy osob stejného pohlaví.

Z hlediska prožívání můžeme rovněž hovořit o egosyntonní a egodystonní homosexualitě. Tyto pojmy vjadřují, do jaké míry je jedinec smířený se svou homosexuální orientací. Termín egosyntonní vyjadřuje synchronii určitého prožívání s vlastním sebepojetím a v kontextu homosexuality tudíž vyjadřuje smíření se se svou orientací. Termín egodystonní vyjadřuje pravý opak, a proto označuje člověka, který se odmítá se svou orientací smířit. (Slámová, 2022)

1.3.3 Bisexualita

Bisexuální sexuální orientace představuje partnerskou preferenci pro osoby stejného i opačného pohlaví a při snaze upustit od výhradně ženské a mužské binarity je možné chápání tohoto termínu rozšířit na sexuální a partnerskou přitažlivost k osobám více než jednoho pohlaví a genderu. (Pebbasilico, Amodeo, 2019)

Bisexuální sexuální orientace je v tomto chápání široký pojem, a proto se začaly vyskytovat další pojmy blíže specifikující různorodé zkušenosti jedinců. Jedním z takových termínů pro lepší definici osobní zkušenosti jedince je pansexuál, označující osoby s potencionální sexuální, romantickou a partnerskou přitažlivostí ke všem lidem bez ohledu na jejich pohlaví či genderovou identitu. Taková sexuální orientace se pak nazývá pansexualita. Jedná se o inkluzivnější termín, který se často vyznačuje nulovou preferencí při výběru partnerů na základě pohlaví a genderové identity. (Queer Geography, 2023).

Pebbasilico a Amodeo (2019) upozorňují, že bisexuální jedinci často čelí vysoké míře stigmatizace² a popírání existence jejich sexuální orientace. Běžným stereotypem je, že bisexualita je jen určitá přechodná testovací fáze, než si daný člověk přizná, že je homosexuál, nebo se vrátí k heterosexuálním vztahům. Bisexuálové jsou dále často obviňováni z nevěry a promiskuity kvůli většímu množství potencionálních partnerů, a především bisexuální ženy se často stávají objektem sexualizace ze strany heterosexuálních mužů jako důsledek způsobu jejich prezentace v pornografickém průmyslu, který je upraven

---

² proces označování určité osoby nebo skupiny jako "odlišné" či "méněcenné"

mužským fantaziím. (Pebbasilico, Amodeo, 2019) Všechny tyto skutečnosti přispívají k horšímu přijetí bisexuality jakožto legitimní sexuální orientace. S odmítavými názory na bisexuální sexuální identitu se mnohdy můžeme setkat i v LGBTQ+ komunitě, a to především u bisexuálních jedinců, kteří se nachází v heterosexuálním vztahu, a tudíž údajně nemohou plnohodnotně sdílet zkušenosti komunity s navigováním homosexuálních vztahů a reakcemi heteronormativní společnosti.

1.3.4 Asexualita

Dle DePaulo (2016) prochází pohled na lidskou sexualitu a sexuální přitažlivost v posledních letech zásadní změnou. Přestože se dříve tvrzení, že každý zažívá nebo by měl zažívat alespoň nějakou úroveň sexuální touhy bralo jako fakt, do veřejného diskurzu se postupně dostává pojem asexuál popisující jedince nepociťující potřebu sexuálních vztahů a tato zkušenost začíná být uznávána jako plnohodnotná, veřejně artikulovaná sexuální identita. Asexuální člověk tuto absenci touhy nebere jako problém, který by se měl léčit, ale uznává asexualitu jako svou plnohodnotnou sexuální identitu.

Asexualita nemá jednu definici, která by přesně seděla na každého, kdo se tak identifikuje. Někteří jsou schopni prožívat romantickou přitažlivost bez sexuální touhy a vést tak plnohodnotné partnerské vztahy založené na lásce bez potřeby sexu, jiní romantickou touhu nepociťují, nebo o navazování romantických vztahů nestojí. Je nutné rozlišovat mezi absencí sexuální touhy a schopností a ochotou prožívat intimitu a emocionální blízkost. Někteří asexuální jedinci potvrdili, že pravidelně masturbují nebo prožívají sexuální fantazie a rovněž se vyskytují případy, kdy se asexuální jedinci účastní sexuálních aktivit, nejčastěji z důvodu neasexuálního partnera, který to to vyžaduje. (DePaulo, 2016)

V České republice je téma asexuality teprve v počátcích. Andersonová (2024) popisuje, že, laická veřejnost o asexualitě obvykle nemá žádné, nebo pouze povrchní informace a v ČR neexistuje žádná organizovaná skupina, která by prosazovala zájmy asexuální lidí a pomáhala s edukací občanů o tomto tématu. Asexuální jedinci se proto obvykle setkávají s nepochopením od přátel a rodiny, komplikovaným hledáním partnerů a v rámci LGBTQ+ komunity často zůstávají opomíjeni.

1.4 Gender

Fafejta termín gender definuje jakožto „kulturní a sociální stereotypy a očekávání, které se pojí k jednotlivým pohlavím“. (Fafejta, 2004 str. 35) Pomocí genderových kategorií upravujeme naše vnímání toho, co je mužské, a co je ženské. Viditelná fyziologická rozdílnost ženského a mužského těla tvoří představu rozdílnosti ve všech ostatních aspektech lidské existence. Tuto polaritu pak aplikujeme na chování, vlastnosti, aktivity, barvy, hračky, oblečení, média apod. (Čechová, Hajdíková, 2016)

Gender jakožto sociální konstrukt není stálý a jasně daný, ale jeho pojetí je napříč společnostmi různé a v průběhu času se taktéž mění. S vyvíjející se společností se mění i genderová očekávání, a tomu se uzpůsobuje i naše chápání genderu. (Fafejta, 2004) Jeden z ilustrativních příkladů může být, že dnes už nebereme chození do práce a vydělávání peněz pouze jako součást mužského genderu.

S pojmem gender je neodmyslitelně spojen termín genderová identita, kterou Prague Pride (2021) definuje jako „vnitřní pocit příslušnosti k určitému pohlaví, pocit, zda se cítíme být ženou či mužem, případně ani jedním“ a dále genderovou identitu popisuje jako vysoce subjektivní koncept, který závisí na způsobu, jakým jedinec vnímá gender, a jak vnímá sám sebe. U jednotlivců se také liší, do jaké míry mají potřebu genderové role naplňovat. (Prague Pride, 2021)

Autoři taktéž zmiňují pojem genderový projev, který popisuje, jak jedinec svoji genderovou identitu vyjadřuje při vystupování na veřejnosti například pomocí vzhledu, chování, oblékání a vyjadřování. Tyto jednotlivé projevy jsou obvykle zařazovány do genderových kategorií feminity a maskulinity, ale konkrétní rozdělení se opět mění na základě času a geografické oblasti. (Prague Pride, 2021)

Biologické pohlaví a gender

Pohlaví a gender jsou především mezi laickou veřejností často zaměňované termíny, i když oba charakterizují něco zcela jiného. Biologické pohlaví neboli anglicky sex je neměnné a závisí na přítomnosti chromozomů X a Y, kdy kombinace XY určuje mužské pohlaví a kombinace XX pohlaví ženské. Pohlaví dělíme na mužské, ženské a intersex. Oproti tomu termín gender neboli v češtině pohlavní role a pohlavní identita naopak vyjadřuje kulturní

pojetí daného pohlaví, subjektivní vnímání této přidělené identity a její vyjadřování na veřejnosti. (Fifková, 2008) Gender taktéž můžeme zjednodušeně vysvětlit jako sociální pohlaví. (Prague Pride, 2021)

Cisgender a cismnormativita

Termínem cisgender označují Čechová a Hajdíková (2016) jedince, u kterého se pohlaví přiřazené při narození a příslušná genderová role shoduje se sebepojetím sama sebe neboli odborně se svou genderovou identitou. V současné společnosti je tento stav normativní, a tudíž i automaticky očekávaný.

Cisnormativita podobně jako heteronormativita představuje společenský systém, který vyžaduje konformitu k genderové identitě a odpovídající genderové roli na základě pohlaví určeného při narození. Tento způsob vývoje jedince je ve společnosti pokládán za jediný univerzálně legitimní a přirozený. (Queer Geogprahy, 2023)

1.4.1 Transgender

Jedince lze označit termínem transgender v případě, že se jeho genderová identita neshoduje s pohlavím přiřazeným při narození, například když se člověk s mužským biologickým pohlavím cítí být žena a ztotožňuje se s psychologickým pojetím ženského genderu spíše než s mužským genderem a s ním spojenými společenskými očekáváními. (Čechová, Hajdíková, 2016) Takového člověka označujeme jako transženu a v opačném případě používáme označení transmuž. Termín transgender zahrnuje široké spektrum identit a individuálních prožitků jedinců sdílející tuto zkušenost, a proto se i terminologie a definice tohoto pojmu reflektující vývoj akademického i společenského diskurzu, neustále upravuje.

Transgender jedinci často usilují o změnu svého vzhledu, vystupování a někdy i chirurgické zákroky u částí těla typických pro jejich biologické pohlaví ve snaze, aby jejich zevnějšek byl co nejvíce v souladu s jejich genderovou identitou. Těchto změn se dá dosáhnout například pomocí plastických operací či užíváním hormonů. Přístupnost tranzice závisí na legislativě dané země. (APA, 2024) Proces obvykle začíná odbornou diagnostikou za pomoci rozhovorů s psychologem a psychodiagnostických testů. Po skončení diagnostického procesu je klíčová informovanost a zvážení dostupných možností v bezpečném prostředí. (Weiss, 2010) Fifková (2008) vysvětluje, že v České republice se

počet transgender osob vyhledávajících odbornou pomoc zvyšuje po roce 1989, díky zjednodušení a zkracování doby procesu. Například v roce 1980 podstoupilo kompletní operativní změnu pohlaví v ČR 10 osob, zatímco v roce 2000 přes 30 osob.

Jedním z fenoménů demonstrující diverzitu transgender zkušenosti je pojem transgender queer označující jedince nesouznící se svým přiřazeným pohlavím, ale jejich způsob autentického vyjádření své genderové identity se liší od tradiční chirurgické tranzice. Queer transgender lidé obvykle vystupují v souladu se svou genderovou identitou a tuto sociální a psychologickou expresi berou jako zásadní, avšak nemají potřebu dokazovat, že jsou opravdoví muž či žena operací pohlavních orgánů. Za nejpodstatnější berou osobní vnímání a prožívání svého genderu a biologickým orgánům nepřisuzují velkou váhu v definici jejich genderové identity. (Fafejta, 2016)

1.4.2 Nebinární genderové identity

Lidé s nebinární genderovou identitou se zpravidla neztotožňují s tradičním ženským nebo mužským genderovým rozdělením. Jedná se o různorodou genderovou identitu, u které se někteří identifikují jako muž i žena a někteří zase ani jedním a berou nebinaritu jako plnohodnotnou genderovou identitu. Někteří také preferují označení gender queer, které se užívá především v USA. U těchto osob se obvykle setkáváme s využíváním genderově neutrální zájmen a jmen, kdy v českém jazyce se jedná o 3. pád množného čísla. (LGBT Foundation, 2024)

Nebinární jedinci bývají často zaměňováni s intersex lidmi, ale mezi těmito pojmy je značný rozdíl a není možné je zaměňovat. Označení intersex určuje biologické pohlaví určené při narození, když pohlavní znaky jedince není možné jednoznačně zařadit jako mužské nebo ženské a tito lidé se obvykle ztotožňují s mužskou nebo ženskou identitou. I když se intersex osoba může identifikovat jako nebinární, nejedná se o normu. (Transparent, [b.d.])

1.5 LGBTQ+

V rámci diskuzí o LGBTQ+ tématech se můžeme setkat s termíny komunita a menšina. Označení LGBTQ+ menšina je pro každého s menšinovou sexuální orientací a genderovou identitou bez ohledu na jeho sebeidentifikaci, zatímco LGBTQ+ komunita označuje jedince, kteří se vědomě považují za její součást. Míra zapojení do komunity se individuálně liší

a neexistuje jeden správný způsob, jak být součástí této komunity. (Beňová, 2007) Může jít například o angažování se na veřejnosti například při účasti v pochodech Prague Pride, nebo o udržování sociálních vazeb s dalšími členy komunity v soukromí, nebo také pouze o interakci s LGBTQ+ obsahem v médiích.

LGBTQ+ komunita ke své reprezentaci a identifikaci využívá různé vlajky a symboly. Symboly a vlajky jsou uznávané napříč komunitou a tvoří nedílnou součást tohoto hnutí, jeho kulturního projevu a aktivismu za rovná práva sexuálních a genderových menšin. De Montfort University ([b.d.]) vyzdvihuje duhu jako nejznámější symbol spojovaný s LGBTQ+ komunitou, která se objevuje i na originální vlajce této komunity z roku 1978, a která obsahuje 6 vodorovných duhově barevných pruhů. Jako další využívaný symbol uvádí například trojúhelníky, které za druhé světové války sloužily k označení homosexuálních mužů v koncentračních táborech. Svou oficiální vlajku má většina sexuálních a genderových identit.

S LGBTQ+ osobami je také výrazně spojovaný proces coming outu, který pochází z anglického termínu „coming out of the closet“. Tento termín označuje proces sdílení neheteronormativní sexuální orientace a negenderkonformní identity. Coming out můžeme rozdělit na coming out vnitřní a vnější. Coming out vnitřní znamená uvědomění si a přiznání si své sexuální orientace nebo genderu lišícího se od normy sám sobě, zatímco coming out vnější znamená přiznání své sexuální orientace nebo genderové identity svému okolí. Proces lze považovat za celoživotní, jelikož neustále navazujeme nové sociální vazby a jedinec je tak nucen ho neustále absolvovat znovu. Většina jedinců považuje coming out za náročný proces, kterého se členové LGBTQ+ menšiny často obávají z důvodu hrozícího nepochopení okolí a následného vyčlenění. (Beňová, 2007)

1.5.1 Stereotypizace a diskriminace

V souvislosti s LGBTQ+ osobami a komunitou se často setkáme s různými pojmy, které mohou být pro veřejnost matoucí a jejich význam nejasný. Jedná se o úzce propojené koncepty, které jsou mezi sebou často zaměňovány, avšak každý z těchto pojmů má svůj odlišný význam.

Frekventovaným termínem jsou stereotypy, které je možné vnímat jako paměťová schémata generalizací pro věci, osoby, situace apod., které pomáhají zefektivňovat proces myšlení

a rozhodování. Díky stereotypizaci dokáže lidský mozek zpracovávat obrovské množství informací, které neustále čerpá z okolí. Ze své podstaty tedy stereotypy představují zjednodušené informace, které jsou sice pro lidské vnímání nápomocné, ale nelze je aplikovat na každého a v každém kontextu. Ve výsledku pak může nadměrná stereotypizace negativně ovlivňovat jedince a bránit jim v autentickém sebevyjádření. (Atkinsonová, 2012)

Dalšími důležitými koncepty jsou homofobie a transfobie. Homofobii lze chápat jako „nepřátelské postoje a negativní předsudky³ vůči lidem s neheterosexuální preferencí“ a transfobii jako „nepřátelské postoje a negativní předsudky vůči trans osobám nebo lidem, kteří překračují stereotypní obraz muže nebo ženy (transgender lidé, gen – der queer osoby, intersexuální jedinci)“. (Čechová, Hajdíková, 2016, str. 6). Homofobie a transfobie mohou vést k sociálním fenoménům diskriminace a marginalizace.

Diskriminaci je možné popsat jako aktivní jednání v neprospěch jedince či skupiny založené na negativních předsudcích. Tento fenomén se obvykle vztahuje k menšinám a jeho důsledky negativně ovlivňují všechny aspekty jedincova života. Mezi časté dopady patří šikana, rodinné vyloučení, odmítnutí uchazeče o zaměstnání na základě sexuální orientace apod. (Maricopa Community Colleges, [b.d.]) Oproti tomu marginalizaci Jandourek definuje jako „Odsouvání jedinců, skupin, soc. vrstev nebo společností do situace bytí na okraji, do méně významného postavení.“ (Jandourek, 2001, str. 149) Jandourek dále vysvětluje, že vytlačování menšinových skupin na okraj společnosti je zpravidla dlouhodobý systémový jev, který pak jednotlivcům znemožňuje spravedlivý přístup k příležitostem, finančním zdrojům a moci.

1.5.2 Společenské a právní uznání LGBTQ+ v ČR

Podobně jako v ostatních částech světa existuje i v České republice početná LGBTQ+ menšina a otázky s ní související pravidelně pronikají do společenského diskurzu. Přestože se při debatách o zastoupení LGBTQ+ v populaci ČR dlouhodobě využíval předpoklad 4 %, poslední průzkumy naznačují, že reálné číslo je pravděpodobně mnohonásobně vyšší. Průzkumy týkající této otázky se prokazují jako obtížné z důvodu neochoty či strachu

---

³ negativním a iracionálním postoj k určité sociální skupině

respondentů sdílet informace o své identitě a orientaci a celkové metodologické náročnosti výzkumu tohoto typu. (Pitoňák, 2021)

Za posledních 30 let došlo v otázkách týkající se LGBTQ+ k značným změnám v podobě zavedení antidiskriminačních zákonů a registrovaného partnerství a jeho pozdějších úprav za cílem rozšíření práv partnerů. Avšak i přes tento významný posun existují dle Šabatové (2019) oblasti, kde se LGBTQ+ osoby potýkají s řadou překážek a je nutné pokračovat v boji za větší společenské přijetí a právní rovnoprávnost v ČR.

Podle duhové mapy ILGA z roku 2024 obsadila ČR 32. místo ze 49 evropských států na základě ochrany LGBTQ+ osob pomocí zákonů a opatření na stupnici 0-100 %. ČR v roce 2024 dosáhla průměrného skóre 29,51 %, přičemž evropský průměr je 42,05 % a průměr států Evropské unie je 50,61 %. (ILGA-Europe, 2024) Z těchto údajů vyplývá značný prostor pro zlepšení.

1.5.3 Právní uznání LGBTQ+ v ČR

Právní uznání LGBTQ+ v ČR prošlo po sametové revoluci značnými posuny. V období po roce 1989 došlo k sjednocení věkové hranice způsobilosti k pohlavnímu styku na 15 let bez ohledu na sexuální orientaci a k zavedení antidiskriminačního zákona, zakazujícího nerovné jednání na základě sexuální orientace. Další signifikantní legislativní změnou bylo zavedení registrovaného partnerství v roce 2006, které umožňuje právní uznání stejnopohlavních svazků. (Amnesty International, 2022)

Registrované partnerství však představuje mnoho omezení, a registrované páry čelí překážkám především v oblastech rodinného práva a sociálního zabezpečení. V roce 2018 vznikla iniciativa Manželství pro všechny, snažící se prosadit rozšíření práva na manželství bez ohledu na sexuální orientaci a genderovou identitu. (Amnesty International, 2022). V roce 2024 Poslanecká sněmovna nepodpořila zavedení tohoto návrhu. Místo zavedení „institutu manželství a adopce dětí pro všechny bez rozdílu“ došlo k schválení návrhu rozšiřující pravomoci registrovaného partnerství obsahujícího např. zavedení společného jmění a vdovských důchodů, adopce dětí však zůstává problematickým a zdlouhavým procesem zahrnujícím dva samostatné adopční procesy, kdy si dítě nejdříve osvojí jeden z partnerů jako jednotlivce a následně si ho může osvojit i partner druhý v procesu novém. (Amnesty International, 2024)

Neméně závažnou problematikou je právní postavení transgender osob. Amnesty International (2022) uvádí, že je v ČR je úřední změna pohlaví možná, ovšem až po kompletní chirurgické změně pohlaví. Tato podmínka je předmětem diskusí především z důvodu finančních nákladů spojených s operací a hormonální terapií, které nejsou kompletně hrazeny pojišťovnou a v neposlední řadě tato podmínka vede k omezování osobní genderové exprese. ČR taktéž právně neuznává nonbinaritu, což komplikuje nebinárním osobám přístup k genderově konfirmativním zákrokům, hormonální léčbě a společenským uzpůsobením jako je změna genderu, užívání zájmen, genderově neutrální veřejné záchody apod.

V oblasti trestněprávní ochrany se vyskytují další prostory pro nápravu. Český trestní zákoník neuvádí genderovou identitu ani sexuální orientaci jakožto možné příčiny pro posuzování trestných činů z nenávisti. Z tohoto důvodu není možné klasifikovat násilný čin jako homofobní nebo transfobní, a proto se je obvykle posuzován jako pouhý přestupek. (Amnesty International, 2022)

1.5.4 Společenské uznání LGBTQ+ v ČR

Dle průzkumu veřejného ochránce práv z roku 2019 se česká společnost považuje v otázkách společenského přijetí LGBTQ+ osob za velmi tolerantní, avšak reálné zkušenosti LGBTQ+ osob často bývají odlišné. Osobní zkušenost s diskriminací a obtěžováním na základě sexuální orientace či genderové identity ve výzkumu Být LGBTQ+ v Česku z roku 2019 uvedla třetina respondentů a celkově bylo postavení LGBTQ+ hodnoceno známkou 6,4 bodů z 10. (Šabatová, 2019) Tímto údajem se zabývá i výzkumná zpráva Být LGBTQ+ v Česku 2022, která uvádí hodnocení 4,9 bodů z 9. Postavení transgender osob bylo v této zprávě respondenty hodnoceno 2,95 body z 9, tudíž jakožto silně nevyhovující a s tvrzením, že „existují pouze dvě pohlaví XY muž a XX žena“ se setkala 91% LGBTQ+ respondentů. (Pitoňák, Macháčková, 2022, str. 63-66)

Z výsledků tohoto průzkumu dále vyplývá, že pouze 25 % dotázaných sdílelo svou sexuální orientaci a genderovou identitu se všemi rodinnými příslušníky a pouze 55 % uvedlo sdílení se všemi svými přáteli. Ve svém zaměstnání je dle průzkumu transparentních jen 27 % osob obvykle z důvodu „reakce kolegů a kolegyně a možného zhoršení vztahů na pracovišti“. Na otázky skrývání své identity na veřejných místech uvedlo 33 % dotázaných kladně. (Pitoňák,

Macháčková, 2022, str. 91-98) Tyto údaje mohou souviset s údajem, že až dvě třetiny příslušníků LGBTQ+ komunity jsou v běžném životě konfrontováni s názorem, že „gayové a lesby by neměli svou sexuální orientaci dávat veřejně na odiv, ale v soukromí si mohou dělat, co chtějí“. (Šabatová, 2019, str. 27)

Průzkum realizovaný Centrem pro výzkum veřejného mínění v roce 2023 zaměřený na „postoje veřejnosti k právům homosexuálů“ ukázal, že až 58 % osob starších 15let vyjadřuje podporu pro možnost uzavření manželství pro všechny bez rozdílu a adopci dětí z institucionální péče podporuje až 63 % respondentů. Možnost uzavření registrovaného partnerství podporuje až 83 % respondentů. (CVVM SOÚ AV ČR, 2023)

1.6 Význam reprezentace LGBTQ+ ve vzdělávání

S pokroky v diskusích o LGBTQ+ komunitě v ČR, nabývá nutnost zakomponování témat sexuální a genderové diverzity do výuky v komplexní a inkluzivní formě. Dnešní školní třídy obvykle zahrnují žáky a studenty, kteří se otevřeně považují za součást LGBTQ+ komunity, či studenty kteří mají takové osoby ve svém okolí. Mezi veřejností se stále můžeme setkat s názorem, že tato témata do školního prostředí nepatří, jelikož jsou silně osobní a měli by zůstat v režii rodičů. Smetáčková a Macháčková na toto argumentují, že „rozumět své identitě, vlastním vztahovým a sexuálním potřebám i principům respektující komunikace v této oblasti je důležité pro spokojený život jedince, jelikož sexuální zdraví je součástí celkového zdraví člověka“. (Smetáčková, Macháčková, 2024, str. 24) Mnoho mladých lidí se však necítí komfortně taková témata s rodiči otevírat, a navíc je pro edukaci o těchto tématech nutný určitý informační základ, který rodiče ani často nemají, a tak mladiství své informace mnohdy čerpají pouze z internetu a od kamarádů, které nelze označit za bezpečný a spolehlivý zdroj. (Smetáčková, Macháčková, 2024) Důležitým faktorem v této debatě je navíc fakt, že LGBTQ+ témata již nejsou společenským tabu a děti přichází do třídy s předchozími zkušenosti a vědomostmi o sexuálních a genderových menšinách ze svého okolí, z popkultury a ze sociálních sítí. Role pedagoga tudíž není studenty informovat o existenci této menšiny, ale vytvořit bezpečné inkluzivní prostředí pro otevřenou debatu, budování respektu a prevenci šikany, které umožní žákům a studentům poznávat a tvořit svou identitu bez strachu a studu. (Rumpel, 2020) Tato možnost je obzvláště potřeba, když studující nemá podporu rodiny a škola, a především pedagog se tak mohou stát jediným

bezpečným prostorem pro autentickou osobní expresi. Dle již zmiňovaného výzkumu Být LGBTQ+ v Česku 2022 „28 % mladých lidí skrývá svou genderovou identitu či sexuální orientaci doma z obav před negativními reakcemi“. (Smetáčková, ucimoLGBT.cz, [b.d.]

Navzdory této potřebě bezpečného prostředí se s šikanou a posmíváním ze stran spolužáku kvůli své orientaci a identitě v tomto výzkumu setkala 36 % dotázaných, 49 % gayů, 47 % trans mužů a 45 % trans žen. (Pitoňák, Macháčková, 2022, str. 185). LGBTQ+ mládež je náchylnější k výskytu psychických problémů a sebevražedných myšlenek z důvodu odmítavého okolí a často následné izolaci nebo k zhoršení výsledků ve škole. Pozice pedagoga je v prevenci těchto případů klíčová, jelikož je jejich úkolem rozpoznání varovných signálů a budování respektujícího kolektivu. Učení se respektu je nutné nejen pro školní prostředí, ale i pro celkový život v různorodé společnosti a je nutné na něm aktivně pracovat po celou dobu školní docházky. (Smetáčková, Macháčková, 2024)

Závěr výzkumu Veřejného ochránce práv z roku 2019 taktéž apeluje na tvorbu inkluzivního a bezpečného prostředí, úpravu rámcově vzdělávacích programů pomocí širšího zahrnutí těchto témat do výuky a větší edukaci pedagogů v rámci problematiky LGBTQ+ (Šabatová, 2019).

1.6.1 Význam reprezentace LGBTQ+ v učebnicích

Učebnice publikovaná českými nakladatelstvími jsou dle Rumpela z naprosté většiny heterosexuální a cisnormativní, a tudíž nedostatečně reprezentují rozmanitost moderní společnosti a neumožňují dětem rozvíjet empatii a porozumění k odlišným životním situacím či normalizovat svou případnou odlišnou zkušenost bez předsudků a s pomocí pozitivních příkladů. (Rumpel, 2020) K překonání těchto limitů napomáhá vkládání LGBTQ+ reprezentace do učebnic a dalších výukových materiálů i v kapitolách, které přímo nehovoří o LGBTQ+, což představuje nenásilnou a přirozenou cestu nutnou pro pochopení a autentické respektování nehomogenní povahy společnosti. (Smetáčková, Macháčková, 2024)

Učebnice slouží primárně jako zdroj informací pro studenty a pomáhají udávat směr a obsah výuky a v neposlední řadě i způsob, na jehož základě vyučující látku předává. (Knecht, 2008) Dle výzkumu OUT (2022) má většina pedagogů zájem otevírat LGBTQ+ témata ve výuce, ale často jim k tomu chybí znalosti, dovednosti a materiály, z kterých by mohli

snadno čerpat. V současném vzdělávacím systému kurikula a učebnice založené na nich nedávají vyučujícím dostatečnou oporu v tom, jak tyto komplexní témata uchopit a pracovat s nimi v rámci výuky. Někteří učitelé taktéž uvedli strach z reakce rodičů při probírání těchto témat, s čímž by pomohlo jasnější ukotvení v rámcově vzdělávacích plánech a výukových materiálech. (Smetáčková, Macháčková, 2022)

1.6.2 Teoretické rámce podporující reprezentaci LGBTQ+ ve vzdělávání

Teoretické rámce podporující argumenty pro začlenění LGBTQ+ témat a reprezentaci LGBTQ+ komunity ve vzdělávání:

Queer teorie se snaží o zpochybňování heteronormativních a cisnormativních přístupů ve společenskovedních a humanitních oborech. Samotný pojem queer je používán v kontrastu k normalizovaným pohledům na sexuální orientaci a genderovou identitu. Označení queer prošlo zajímavým vývojem, kdy se v historii využívalo jako pejorativní označení pro neheterosexuální osoby, ale postupem času bylo hrdě přijato členy LGBTQ+ komunity navzdory původnímu významu. Tato samotná reappropriace znázorňuje myšlenku queer teorie, jakožto boje proti opresivním normám. Jedná se o nejednotný logický soubor kritických postupů, ideologií, pojmů a tvrzení, které je možné využít napříč obory. Do tohoto směru značně přispěli Michel Foucault, Judith Butler, Teresa de Lauretis a další. (Popelka, Pitoňák, *Queer Geography*, [b.d.])

Kritická teorie je zase proud zaměřující se na rozvoj kritického myšlení se zaměřením na upozorňování na mocenské struktury ve společnosti. Tento přístup vede žáka k uvědomění si, jak jsou některé skupiny ve společnosti nespravedlivě zvýhodňovány, a jakým způsobem jsou tyto systémy zakotveny ve společenských institucích včetně školství. Cílem je pak chápání reálných možností změny a výchova žáků k občanské odpovědnosti. (Velčovská, 2016)

Mezi další podstatné teoretické rámce patří teorie menšinového stresu, kterou poprvé popsal epidemiolog Illan H. Meyer. Jedná se o stres působící nad rámec každodenního stresu na skupiny běžně stigmatizované společenskou většinou. Příslušníci menšin často čelí pocitům, že nejsou legitimní součástí společnosti, a že s nimi je něco špatně. Tyto pochybnosti o osobní hodnotě následně často vedou k psychické potížím, užívání návykových látek, sebepoškozování a dalším formám rizikového chování. (Pitoňák, 2022)

V neposlední řadě je vysoce relevantním hlediskem inkluzivní přístup ve vzdělávání, který si dává za cíl zajišťování rovných podmínek pro všechny žáky neohledně na jejich odlišnosti. Heterogenní skupiny žáků jsou považovány za normální a cílem je tvorba bezpečného, podpůrného a respektujícího klimatu pro všechny bez rozdílu. Zahrnutí všech do vzdělávacího procesu je nutné k maximálnímu rozvoji potenciálu žáků a zdravému emocionálnímu vývoji. (Svoboda, Zilcher, [b.d.])

1.6.1 LGBTQ+ v českém RVP

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vysvětluje, že „rámcové vzdělávací programy (RVP) tvoří obecně závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů škol všech oborů vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání“. (edu.cz, 2024) Jedná se o kurikulární dokumenty obsahující směrnice, které stanovují cíle, formu, obsah a délku výuky, ale také specifikují povinné dílčí tematické okruhy jednotlivých předmětů a mezipředmětová témata, které by měli být systematicky implementovány do výuky napříč předměty. Na základě těchto programů si každá škola tvoří své konkrétnější školní vzdělávací programy nazývané ŠVP. (edu.cz, 2024)

V aktuálních RVP pro základní školy a gymnázia s účinností od 1. 9. 2023 není téma LGBTQ+ explicitně zmíněno, avšak obsahují přímo související oblasti a témata a vyučující toto téma tedy nemusí nutně zahrnout do výuky. RVP určený pro základní vzdělávání zahrnuje aspekty týkající se LGBTQ+ tematiky především v rámci učiva a očekávaných výstupů vzdělávacího oboru Výchova k občanství. Žáci jsou vedeni k toleranci ve společnosti, úctě k odlišnostem a menšinám, aktivnímu postoji vůči projevům nesnášenlivosti, k pochopení a budování mezilidských vztahů, porozumění minoritním skupinám, k poznávání sebe i druhých a k pochopení sociálních a právních otázek rodinného života a lidských práv. Dalším relevantním vzdělávacím oborem je Výchova ke zdraví obsahující očekávané výstupy a témata jako jsou mezilidské vztahy a empatie, sexuální dospívání a sexuální zdraví, sebepoznání a sebepojetí. Těchto témat se přímo dotýká i vzdělávací obor Etická výchova a celek Průřezových témat zahrnující Osobnostní a sociální výchovu, Výchovu demokratického občana, Multikulturní výchovu apod. Odpovídající výstupy a učivo relevantní pro LGBTQ+ tematiku se vyskytuje i v RVP pro gymnázia. (MŠMT, 2023)

1.7 LGBTQ+ v kontextu společenských věd a občanské výchovy

Zařazení problematiky LGBTQ+ do výuky společenských věd a občanské výchovy je žádoucí z důvodu, že tyto předměty zahrnují rozsáhlé spektrum oborů zkoumajících lidskou společnost, kterých se téma LGBTQ+ tematika přímo dotýká. Sociologie se primárně zabývá sociální strukturou a společenskými vztahy, což přímo souvisí se společenským přijetím LGBTQ+ komunity, jejím působením ve společnosti, společenskou změnou, rodinnými vztahy a strukturami apod. V oblasti psychologie, a především v psychologii osobnosti pojednáváme o identitě člověka, jeho sebepojetí a sebepřijetí existuje přímá souvislost s coming outem a sexuální a genderovou identitou. Z pohledu politologie se můžeme bavit o právním rámci týkajícím se rodinného práva, ochrany před diskriminací, prosazování rovnosti, lidských práv, aktivismu a výchovy k občanské odpovědnosti. Filozofie, a především etika pak pojednává o morálních hodnotách, respektu, odlišnosti a společenské spravedlnosti.

LGBTQ+ tematika tudíž bezesporu patří do kontextu společenských věd a občanské výchovy, jelikož se přímo týká široké škály dílčích oborů a konkrétních okruhů probíraných v těchto předmětech, a proto je žádoucí, aby byla i adekvátně zastoupena v učebnicích používaných ve výuce.

2 METODOLOGIE

2.1 Obsahová analýza

Stěžejní část této práce tvoří kvantitativní obsahová analýza zjišťující míru výskytu určených kategorií v učebnicích základů společenských věd a občanské výchovy pro základní a střední školy. Zvolenou metodou je tedy obsahová analýza textové a obrazové části učebnic a následná interpretaci zjištěných dat. Jedná se o kvantitativní výzkumnou metodu, která systematicky zkoumá komunikační obsahy na základě statistického vyhodnocení frekvence výskytu sledovaných jevů za účelem vyhodnocení obsahu velkého množství materiálu. (Surynek, 1954) Dle Scherera můžeme pomocí obsahové analýzy odhalit skryté struktury textu a jejich „autorské intence a argumentační způsoby“ (Scherer, 1998, str. 30)

Výzkumný proces začíná stanovením tématu, podle kterého zvolíme metodu a formulujeme výzkumné otázky a cíle. Po stanovení základního formátu výzkumu a prostudování relevantní literatury přichází fáze operacionalizace, kdy jsou naše hypotézy převáděny do empiricky měřitelné podoby prostřednictvím vytvoření kódovací knihy obsahující relevantní proměnné a jejich kategorie. V rámci kódování je taktéž nutné si jasně stanovit kódovací jednotku neboli definici jednoho příspěvku, který budeme později kategorizovat a také výzkumný vzorek neboli soubor materiálů, kde budeme hledat stanové příspěvky. Poté proces přechází do fáze plánovací a organizační, kdy je nutné rozplánovat si časový rámec výzkumu a jeho samotný průběh, než můžeme přejít do přípravné a ověřovací fáze sloužící k ověření vhodnosti zvolených metod a postupů. Pokud vše funguje, nastává fáze sběru dat, kterou zpravidla následuje fáze vyhodnocení dat a stanovení závěrů výzkumu. (Scherer, 1998)

U obsahové analýzy je stěžejní konkrétní stanovení kódovací jednotky, systematického rozvržení kódovací knihy s jasnou definicí proměnných a jejich kategorií a v neposlední řadě stanovení velmi podrobných pracovních postupů, aby byl celý postup objektivní a opakovatelný pro každého, kdo systematicky postupuje dle kódovací knihy. U tohoto typu výzkumu vždy existuje riziko subjektivního hodnocení příspěvků výzkumníkem, čemuž se tímto snažíme zabránit. (Scherer, 1998)

2.2 Představení výzkumného problému, výzkumných otázek a cílů

Počet osob otevřeně se hlásících k LGBTQ+ komunitě v posledních desetiletích výrazně roste a toto téma se tak stále více stává součástí každodenní reality společnosti. Vzdělávání je stále hlavní institucí společenské socializace a má za úkol předávat normy a hodnoty dospívajícím jedincům, avšak učebnice neboli jedno z hlavních médií vzdělávání, které mají nezanedbatelný vliv na formování názorů a hodnot dospívajících občanů naší společnosti, neodpovídají realitě dnešní společnosti. Učebnice nemusí správně či vůbec reprezentovat LGBTQ+ osoby, což dále přispívá k jejich stigmatizaci a diskriminaci ve společnosti. Nedostatek reprezentace v učebnicích může taktéž v neposlední řadě vést k vytváření nepodporujícího prostředí pro LGBTQ+ studenty ve třídě, což může negativně ovlivnit jejich psychiku a školní výsledky.

Cílem této bakalářské práce je proto pomocí metody obsahové analýzy odhalit, zda je téma LGBTQ+ zobrazováno v aktuálně používaných učebnicích základů společenských věd pro střední školy a gymnázia a v učebnicích občanské výchovy pro druhé stupně základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií v České republice. Práce se bude nejen pokoušet zjistit, v jaké míře se toto téma vyskytuje, ale i jakým způsobem je v učebnicích zobrazováno. Důraz bude kladen především na to v rámci, jakých témat se LGBTQ+ problematika objevuje, a jaké aspekty této tematiky jsou v učebnicích nejčastěji zpracovány.

Na základě výsledků obsahové analýzy se budu pokoušet odpovědět na tyto hlavní výzkumné otázky:

1. Zabývají se učebnice společenských věd a občanské výchovy pro ZŠ A SŠ tématem LGBTQ+?
2. V rámci jakého stupně vzdělávání a ročníku se téma LGBTQ+ nejvíce vyskytuje?
3. V jakém rozsahu se téma LGBTQ+ objevuje v učebnicích společenských věd a občanské výchovy pro ZŠ a SŠ?
4. V jakém kontextu se téma LGBTQ+ nejčastěji objevuje v učebnicích společenských věd a občanské výchovy pro ZŠ a SŠ?
5. Jaké aspekty LGBTQ+ tematiky jsou zobrazováno v učebnicích společenských věd a občanské výchovy pro ZŠ A SŠ?

6. Jakým způsobem je téma LGBTQ+ v učebnicích společenských věd a občanské výchovy pro ZŠ a SŠ prezentováno?

2.3 Operacionalizace hypotéz

Na začátku výzkumu je nutné převést hypotézy do empiricky měřitelných a jasně definovaných proměnných:

2.3.1 Identifikační proměnné

Identifikační proměnné slouží pro identifikaci příspěvku v učebnicích. (Scherer, 1998) Jako identifikační proměnné budu používat proměnné „číslo příspěvku“, „existence příspěvku“, „název učebnice“, „nakladatelství“, „rok vydání“, „místo vydání“, „strana v učebnici“ a také proměnnou „doložka MŠMT“, která udává, zda má učebnice platnou doložku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k datu březen 2025.

Proměnná „existence příspěvku“ udává, zda daný příspěvek v učebnici skutečně existuje. Pro definici existence příspěvku budu sledovat, zda přímo obsahují LGBTQ+ tematiku, konkrétněji LGBTQ+ osoby, LGBTQ+ práva, LGBTQ+ kulturu a historie, LGBTQ+ genderové identity a sexuální orientace. U obrazového materiálu budu kategorizovat pouze obrázky a fotky, u kterých je tak specifikováno v popisu obrázku, slouží jako ilustrativní materiál k textu souvisejícího přímo s LGBTQ+ tematikou či pokud obsahují LGBTQ+ vlajky a symboly.

2.3.2 Analytické proměnné

Analytické proměnné slouží k sběru dat relevantních pro zodpovězení výzkumných otázek a hypotéz. (Scherer, 1998)

- 1. Pouze malé množství učebnic základů společenských věd a občanské výchovy obsahuje LGBTQ+ tematiku. Téma se vyskytuje především na druhém stupni základní školy a v řadě učebnic občanské výchovy pro druhý stupeň se zaměřením na speciální vzdělávání ho nenajdeme. V učebnicích pro střední školy najdeme zmínky o LGBTQ+ především v rámci rodinného práva. Jejich téma je především registrované partnerství a ostatní aspekty LGBTQ+ nejsou v těchto učebnicích rozebírány. Příspěvky nabývají formu textů i ilustrativních obrázků doplňující text.**

Operacionalizace:

Jednotlivé příspěvky budu kategorizovat dle školního ročníku, pro který je daná učebnice určena. Pro druhý stupeň základního vzdělávání použiji kategorie šesté až deváté třídy a pro střední školy kategorie prvního až čtvrtého ročníku. U středoškolských souhrnů učiva, kde není ročník určený použiji kategorii „jiné“.

9. proměnná: školní ročník

- kategorie zvolené proměnné:
  1. šestá třída
  2. sedmá třída
  3. osmá třída
  4. devátá třída
  5. první ročník
  6. druhý ročník
  7. třetí ročník
  8. čtvrtý ročník

Příspěvky budu dále rozdělovat dle stupně vzdělávání. Proměnná „stupeň vzdělávání“ je kategorizována na základní školu, což odpovídá šesté až deváté třídě a střední školu, což odpovídá prvnímu až čtvrtému ročníku.

10. proměnná: stupeň vzdělávání

- kategorie zvolené proměnné:
  1. základní škola
  2. střední škola

U jednotlivých příspěvků budu zároveň určovat, pro jaký typ školy je učebnice, v které se příspěvek nachází, primárně určena.

11. proměnná: typ školy

- kategorie zvolené proměnné:

- 1 základní škola
- 2 gymnázium
- 3 základní škola speciální
- 4 střední odborná škola
- 5 střední odborné učiliště
- 6 nelze určit

Formu příspěvku budu rozdělovat na text a dále na obrazový materiál, který blíže kategorizuji jako foto či obrázek. Obrázky a fotky, které slouží jako ilustrativní materiál k textu zabývajícím se LGBTQ+ tématy, automaticky určím jako příspěvek. Obrázky a fotky, které nepatří k relevantnímu textu musí mít v popisu obrázku jasně uvedené, že se jedná o obrázek související s LGBTQ+ tematikou, aby tak mohl být kategorizován.

12. proměnná: forma příspěvku

- kategorie zvolené proměnné:

- 1 text
- 2 foto
- 3 obrázek

U jednotlivých příspěvků budeme taktéž zkoumat jejich rozsah. Kategorie „okrajová zmínka v rámci širšího tématu“ slouží pro příspěvky, hovořící primárně o jiném tématu a LGBTQ+ tematika je tam zmíněná jen okrajově např. jako příklad nebo jedna věta. Kategorie „odstavec“ znamená blok textu bez nadpisu v hlavní části textu, nebo i odstavec s nadpisem mimo hlavní text např. zajímavosti na okraji stran. Kategorie „samostatná kapitola/ podkapitola v hlavním textu s nadpisem“ označuje odstavec, který se vyskytuje v rámci kapitoly nebo podkapitoly pojednávající o LGBTQ+ tématice v rámci hlavního textu učebnice s nadpisem. Tato proměnná nám pomůže určit rozsah zpracování tématu v učebnicích.

13. proměnná: rozsah kontextu příspěvku

- kategorie zvolené proměnné:

1 okrajová zmínka v rámci širšího tématu

2 odstavec

3 samostatná kapitola/ podkapitola v hlavním textu s nadpisem

- 2. Příspěvky se nejvíce vyskytují v kapitolách rodinné právo, rodina, aktivismus a lidská práva, sexualita a moje identita. Jejich téma je nejčastěji registrované partnerství, právo, diskriminace, sexuální orientace a sexuální identita, avšak LGBTQ+ komunitou a její kulturou a historií se učebnice nezabývají. Nejvíce pokrytá konkrétní témata jsou homosexualita a transgender identita a ostatní sexuální orientace a genderové identity učebnice nezmiňují.**

Operacionalizace:

U příspěvků budu hledat, pod jaké hlavní kapitoly spadají, a jestli se přímo jedná o kapitoly zabývající se tématy rodinného práva, aktivismu a lidských práv, sexuality a sexuálních výchovy, osobní identity či rodiny. Uznávat budu i alternativní názvy kapitol, které však přímo souvisí s tímto tématem. Kapitulu jsem si definovala jako celek učiva s minimálním rozsahem 2 strany, který je jako celek označen a je uveden v obsahu učebnice. Pomocí této proměnné můžu určit v jakých kapitolách lze téma LGBTQ+ nejčastěji nalézt.

14. proměnná: kapitola

- kategorie zvolené proměnné:

1 rodinné právo

2 aktivismus a lidská práva

3 sexualita a sexuální výchova

4 osobní identita/ moje já

5 rodina

6 jiné

Příspěvky se budu snažit kategorizovat na základě toho, s kterým tématem přímo souvisí. Kategorie byly vybrány na základě témat často spojovaných s LGBTQ+. U příspěvků obsahujících více témat proběhne kategorizace na základě dominantního aspektu a příspěvky

nehodící se do žádné kategorie budou označeny kategorií „jiné“. Do kategorie „registrované partnerství“ patří aspekty související s registrovaným partnerství, do kategorie „aktivismus, diskriminace a stereotypy“ patří LGBTQ+ organizace a hnutí, průvody, demonstrace, LGBTQ+ stereotypy a diskriminace, homofobie apod., do kategorie „sexuální identita“ patří sexuální orientace, homosexualita, coming out apod., do kategorie „genderová identita“ patří tranzice, gender, transgender, genderové role apod., do kategorie „LGBTQ+ historie“ patří vývoj LGBTQ+ hnutí a komunity, vývoj jejich práv, významné historické osobnosti a události apod., do kategorie „LGBTQ+ kultura“ patří umění, literatura, film, komunity a subkultury, LGBTQ+ symboly a vlajky apod. a do kategorie „ostatní LGBTQ+ práva“ patří adopce dětí stejnopohlavními páry, manželství pro všechny, antidiskriminační zákony apod. mimo registrované partnerství, Tato proměnná pomůže indikovat jakého tématu se příspěvky v rámci LGBTQ+ problematiky nejčastěji týkají.

15. proměnná: téma příspěvku

- kategorie zvolené proměnné:
  - 1 registrované partnerství
  - 2 aktivismus, diskriminace a stereotypy
  - 3 sexuální identita
  - 4 genderová identita
  - 5 LGBTQ+ historie
  - 6 LGBTQ+ kultura
  - 7 ostatní LGBTQ+ práva
  - 8 jiné/ nelze určit

Příspěvky zobrazující nebo zmiňující sexuální orientaci⁴ budu podrobněji kategorizovat, přičemž kategorie „gay/lesbická“, „bisexuální“ a „jiné“ použiji pouze v případech, že tak bude explicitně uvedeno v textu či v popisu obrázku či bude obrázek sloužit jako ilustrativní k textu kde je tak uvedeno. Kategorie „gay/lesbická“ bude také použita v případě, že bude příspěvek hovořit o homosexualitě, stejnopohlavních párech apod. Pokud nebude možné

---

⁴ Heterosexualita nebude pro potřeby této proměnné zaznamenávána.

sexuální orientaci jednoznačně určit, použijí kategorii „nelze určit“. Proměnná může pomoci indikovat, zda učebnice zobrazují převážně homosexualitu, či zda zobrazují i jiné sexuální orientace jako například asexualitu.

16. proměnná: sexuální orientace

- kategorie zvolené proměnné:
  - 1 gay/lesbická
  - 2 bisexuální
  - 3 jiné
  - 4 nelze určit

Příspěvky zobrazující nebo zmiňující genderovou identitu budu také podrobněji kategorizovat, přičemž kategorie „muž“, „žena“, „transgender“ a „jiné“ použijí pouze v případech, že tak bude explicitně uvedeno v textu či v popisu obrázku. Pokud nebude možné genderovou identitu jednoznačně určit, použijí kategorii „nelze určit“. Proměnná může pomoci indikovat, zda učebnice zobrazují převážně transsexualitu, či zda zobrazují i jiné genderové identity jako je například nebinární genderovou identitu.

17. proměnná: genderová identita

- kategorie zvolené proměnné:
  - 1 muž
  - 2 žena
  - 3 muž a žena
  - 4 transgender
  - 5 jiné
  - 6 nelze určit

3. Učebnice LGBTQ+ tematiku prezentují převážně fakticky a neobsahují podporující pozitivní vzory a reprezentaci jako jsou LGBTQ+ osobnosti a historické postavy ani podpůrné zdroje pro LGBTQ+ studenty jako jsou podpůrné organizace, poradenská centra a další strategie.

Operacionalizace:

Zobrazení pozitivních LGBTQ+ vzorů a reprezentace je podstatné v utváření vnímání LGBTQ+ osob studenty. Proměnná „pozitivní vzory a reprezentace LGBTQ+“ zjišťuje, zda příspěvek obsahuje postavy a osobnosti explicitně uvedené jako spojované s LGBTQ+. Pro zařazení do těchto kategorií je nutné, aby bylo uvedeno jméno postavy či osobnosti.

18. proměnná: pozitivní vzory a reprezentace LGBTQ+

- kategorie zvolené proměnné:
  - 1 historické postavy
  - 2 fiktivní postavy
  - 3 současné osobnosti

Příklady možností, na koho se případně potřeby obrátit můžou být pro LGBTQ+ studenty klíčové v získání podpory okolí a osobnímu sebepřijetí. Pro proměnnou „podpůrné zdroje“ budu příspěvky kategorizovat na základě toho, zda obsahují podpůrné zdroje pro LGBTQ+ studenty. Do kategorie „jiné“ budu uvádět knihy a odporné publikace, filmy apod. Pro kategorie 1-6 je nutné, aby byl uveden konkrétní název organizace.

19. proměnná: podpůrné zdroje

- kategorie zvolené proměnné:
  - 1 organizace (Prague Pride, Trans*parent, PROUD...)
  - 2 krizové linky
  - 3 poradenská centra
  - 4 komunity
  - 5 online zdroje
  - 6 coming out strategie
  - 7 jiné

TEXTOVÉ PŘÍSPĚVKY

Následující proměnné platí pouze pro textové příspěvky:

4. Jazyk příspěvků bude striktně faktický a bez negativních či stigmatizujících výrazů, ale některé učebnice budou využívat zastaralou terminologii z důvodu rychlého vývoje preferované a respektující terminologie LGBTQ+ komunity.

Operacionalizace:

Proměnná „jazyk příspěvku“ označuje celkové vyznění přístupu textových příspěvků k LGBTQ+ osobám. Kategorie „faktický/ neutrální“ označuje příspěvky popisující s odbornou terminologií bez hodnotících výrazů a emocionálního zabarvení. Kategorie „podporující“ označuje příspěvky pozitivně rámuující LGBTQ+ a podporující respekt, rovnost a inkluzi. Kategorie „negativní/ stigmatizující“ označuje příspěvky propagující negativní stereotypy, medicínský nebo moralizující přístup a negativně rámuující LGBTQ+ identity. Kategorie „hodnotící“ označuje příspěvky, které se ptají studentů na jejich názor. Kategorie „nelze určit“ označuje příspěvky, které nelze jednoznačně kategorizovat z důvodu nejasnosti a nedostatku kontextu.

20. proměnná: jazyk příspěvku

- kategorie zvolené proměnné:

- 1 faktický/ neutrální
- 2 podporující
- 3 negativní/ stigmatizující
- 4 hodnotící
- 5 nelze určit

U textových příspěvků obsahujících terminologii související s LGBTQ+ budu určovat, zda je použita terminologie aktuální či zastaralá z pohledu preferované terminologie LGBTQ+ komunitou. Za zastaralé termíny budu považovat transsexuál, homosexuál, lesbička, změna pohlaví, LGBT, sexuální preference, porucha pohlavní identity, homosexuální chování, homosexuál/ka, homosexuálové, homosexuální partneři/ páry a podobné varianty pro označení gayů a leseb. Terminologický vývoj je rychlý a může být sporné, které pojmy jsou zastaralé a nevhodné, a proto výsledky platí pouze pro tento výběr pojmů. Do kategorii „zastaralá“ budu kategorizovat příspěvky obsahující alespoň jeden z uvedených pojmů či

jejich podobnou variantu. Pomocí této proměnné zjistím, zda učebnice respektují vývoj v terminologii komunity.

21. proměnná: terminologie

- kategorie zvolené proměnné:

1 aktuální

2 zastaralá

U příspěvků obsahujících označení pro LGBTQ+ budu zjišťovat jaká varianta akronymu byla v příspěvku použita. Kategorie platí pouze pro tyto konkrétní termíny. Tato analýza může pomoci zjistit, zda učebnice respektuje vývoj v terminologii komunity a jaký termín označení pro LGBTQ+ bývá v učebnicích preferován.

22. proměnná: terminologie pro LGBTQ+

- kategorie zvolené proměnné:

1 LGBT

2 LGBTQ

3 LGBTQ+

4 jiné

U příspěvků obsahujících označení pro transgender osoby budu zjišťovat jaká varianta termínu byla v příspěvku použita. Kategorie platí pouze pro uvedené termíny a jejich odvozené varianty. Touto analýzou blíže zjistím, zda učebnice respektuje vývoj v terminologii komunity.

23. proměnná: terminologie pro transgender osoby

- kategorie zvolené proměnné:

1 transgender

2 transsexuál

3 transmuž/ transžena

U příspěvků obsahujících označení pro gaye a lesby budu zjišťovat jaká varianta termínu byla v příspěvku použita. Kategorie platí pouze pro uvedené termíny a jejich odvozené varianty. Výsledky této analýzy pomůžou blíže určit, zda učebnice respektuje vývoj v terminologii komunity. Pouze u této proměnné je možné určit více kategorií, pokud se v příspěvku vyskytuje těchto pojmenování více.

24. proměnná: terminologie pro gaye a lesby

- kategorie zvolené proměnné:

- 1 homosexuál/ homosexuálka/ homosexuálové/ homosexuální páry/
homosexuální partneři
- 2 gay/ gayové
- 3 lesba/ lesby
- 4 stejnopohlavní páry, páry stejného pohlaví, osoby stejného pohlaví

OBRAZOVÉ PŘÍSPĚVKY

Následující proměnné platí pouze pro obrazové příspěvky:

5. **V učebnicích jsou na fotkách a obrázcích LGBTQ+ osoby obvykle zobrazeny jako ústřední postava, jelikož tam tyto obrazové materiály jsou především proto, aby doplňovali texty o LGBTQ+ a LGBTQ+ osoby se na fotkách a obrázcích souvisejících s jiným tématem nevyskytují jako způsob přirozené reprezentace. Mezi nejčastější aktivity postav patří aktivismus například účast v průvodech, nebo partnerské aktivity. Rodinné aktivity jako je starání se o děti apod. zobrazovány nebudou pravděpodobně z důvodu, že je adopce dětí stejnopohlavními páry stále vysoce kontroverzní téma ve společnosti. Pokud se na LGBTQ+ obrazovém materiálu nebudou vyskytovat osoby, bude nejčastěji zobrazovat LGBTQ+ vlajky, a to především duhovou vlajku.**

Operacionalizace:

Tato proměnná hodnotí hlavní prvek zobrazený v obrazovém příspěvku. „Do kategorie skupina osob“ spadá 3 a více osob na obrázku či fotce. Jako „LGBTQ+ duhová vlajka“ bude

kategorizována tradiční duhová vlajka s šesti barevnými vodorovnými pruhy – červená, oranžová, žlutá, zelená, modrá a fialová.

25. proměnná: obsah obrazového materiálu

- kategorie zvolené proměnné:

- 1 osoba
- 2 dvojice osob
- 3 skupina osob
- 4 LGBTQ+ duhová vlajka
- 5 LGBTQ+ jiná vlajka
- 6 LGBTQ+ symbol
- 7 jiné

Příspěvky budu kategorizovat jako ústřední a vedlejší postavy na základě postavení v kompozici, velikosti a zaostření. Jako „nelze určit“ budu příspěvky kategorizovat, pokud pozice postavy/ postav nebude jasná či příspěvek nebude obsahovat postavy. Tato proměnná může indikovat, zda se LGBTQ+ postavy vyskytují jako přirozená reprezentace i v kontextu jiných témat, či zda jsou zobrazováni pouze účelově k ilustraci LGBTQ+ témat a osob.

26. proměnná: pozice v rámci obrazového materiálu

- kategorie zvolené proměnné:

- 1 ústřední postava
- 2 vedlejší postava
- 3 nelze určit

U obrazového materiálu obsahujícího dvě a více osob se budu pokoušet určit typ vztahu mezi postavami. Vztahy „rodinné“ bude kategorizovat na základě interakce dítě a rodič a rodinných aktivit s dětmi, vztahy „partnerské“ na základě romantických a intimních projevů jako je držení se za ruce apod. Jako „jiné“ budu kategorizovat např. profesní vztahy, přátelské aktivity apod. Pokud nebude možné jednoznačně určit typ vztahu, nebo nebude obrázek obsahovat více osob použiji kategorii „nelze určit“. Tato proměnná může ukázat,

zda jsou LGBTQ+ osoby zobrazovány pouze na základě své sexuální orientace, tedy v partnerských vztazích, či zda v učebnicích můžeme najít i rodinné či profesní interakce apod.

27. proměnná: vztahy mezi postavami

- kategorie zvolené proměnné:
  - 1 rodinné
  - 2 partnerské
  - 3 jiné
  - 4 nelze určit

U obrazového materiálu obsahujícího dvě a více osob se budu také pokoušet určit činnosti zobrazených osob. Do kategorie „aktivismus“ patří účast v demonstracích, pride průvodech apod., do kategorie „partnerské aktivity“ patří romantické a intimní interakce a do kategorie „rodinné aktivity“ patří péče o děti, domácí činnosti apod. Jako „jiné“ budu kategorizovat např. pracovní aktivity, studijní aktivity, volnočasové aktivity apod. Pokud nebude možné jednoznačně určit typ vztahu nebo obrázek nebude obsahovat více osob použiji kategorii „nelze určit“. Tato proměnná také může pomoci indikovat, zda jsou LGBTQ+ osoby zobrazovány pouze na základě své sexuální orientace, tedy v účastnících se partnerských aktivit, nebo bojující za svá práva, či zda je učebnice zobrazují i při každodenních a rodinných aktivitách a neomezují jejich zobrazení pouze na jejich sexualitu.

28. proměnná: zobrazené činnosti postav

- kategorie zvolené proměnné:
  - 1 aktivismus
  - 2 partnerské aktivity
  - 3 rodinné aktivity
  - 4 jiné
  5. nelze určit

2.4 Výzkumný vzorek

Jako výzkumný vzorek jsem použila mnou stanovený vzorek aktuálních učebnic základů společenských věd a občanské výchovy a podobné názvové varianty jako je např. výchova k občanství momentálně využívaných ve výuce v České republice. Pro zhodnocení, které učebnice splňují stanovisko aktuální a využívaná ve výuce jsem si stanovala následující kritéria:

1. datum vydání a dotisku: Aby byla zajištěna aktuálnost obsahu rozhodla jsem se použít série učebnic, kdy alespoň jedna učebnice měla datum vydání po roce 2020. Avšak takový vzorek byl především u učebnic středních škol příliš malý, a proto jsem se rozhodla zahrnout i učebnice s dotiskem předchozího vydání po roce 2020, jelikož dotisk značí o jejich dosavadní využitosti.
2. dostupnost na trhu: Do výzkumného vzorku jsem zařadila pouze učebnice, které jsou k datu březen 2025 běžně dostupné na trhu, zejména v hlavních knihkupeckých řetězcích jako jsou Luxor a Knihy Dobrovský, jelikož to značí o jejich dostupnosti pro školy a veřejnost, a tudíž to vypovídá i o jejich využitosti.
3. stupeň a typ vzdělávání: Do výzkumného vzorku jsem se rozhodla zařadit učebnice pro všechny typy druhého stupně základního a středního vzdělávání – školy, základní školy speciální, gymnázia, střední odborné školy a střední odborné učiliště.
4. kompletnost série: Do výzkumného vzorku jsem zařadila pouze kompletní série učebnic či učebnice pokrývající celý stupeň vzdělávání pro daný typ školy z důvodu analýzy ucelených celků učiva a nemožnosti spoléhání nakladatelství na to, že se téma probere v jiném ročníku. Učebnice jako je například Mediální výchova od nakladatelství Fraus nebo Právo pro střední školy od nakladatelství EDUKO jsem tudíž nezařazovala.

Výjimkou je řada Občanské výchova od nakladatelství Olomouc, u které jsem do vzorku mohla zařadit pouze učebnici pro 6. ročník, jelikož navazující díly vychází až v dubnu 2025.

Na základě těchto kritérií budu ve výzkumu analyzovat výzkumný vzorek o velikost 46 učebnic a z toho 21 učebnic pro základní stupeň vzdělávání a 25 učebnic pro střední stupeň vzdělávání. Závěry vycházející z tohoto výzkumu budou platné pouze pro tento mnou určený vzorek učebnic.

2.5 Kódovací jednotka

Jako kódovací jednotku jsem si stanovila foto či obrázek v obrazové části a odstavec v textové části učebnice neboli graficky oddělený blok textu obsahující alespoň dvě věty, který obsahuje LGBTQ+ osoby, LGBTQ+ práva, LGBTQ+ kulturu a historii a LGBTQ+ genderové identity⁵ a sexuální orientace. Textová i obrazová část učebnice tvoří vzájemně se doplňující složky a analýza obou typů znázornění umožní provedení komplexní analýzy výzkumného tématu. Obrazový materiál značně ovlivňuje vnímání probírané problematiky studenty, jelikož upoutá pozornost na první pohled a jeho zkoumání taktéž může pomoci odhalit skryté stereotypy, kterých se učebnice při znázorňování LGBTQ+ možná dopouštějí. U analýzy obrazové části nebudu postupovat na základě mých domněnek a budu je kategorizovat jakožto související s LGBTQ+ tematikou pouze pokud tak bude jasně uvedeno v popisu obrázku, budou použity jako ilustrace k textové části přímo pojednávající o LGBTQ+ či pokud bude obrázek obsahovat LGBTQ+ symboly a vlajky. Analýza textového materiálu pomůže objasnit, jaké aspekty této tematiky jsou v učebnicích nejčastější obsaženy, a jakým způsobem je o nich vyučováno.

---

⁵ Pokud učebnice hovoří pouze o genderu a pohlaví obecně bez zmiňování genderových identit (transsexualita, intersexualita, nebinární genderové identity apod.) nebudu text ani případné ilustrativní materiály považovat za příspěvek, jelikož je to pak obvykle v kontextu pouze mužských a ženských genderových stereotypů.

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Analýza a její výsledky

V této části se shrnují a interpretují výsledky kvantitativní obsahové analýzy textového a obsahového materiálu učebnic základů společenských věd a občanské výchovy se zaměřením na zobrazení LGBTQ+ tematiky. Hlavním cílem této části práce je poskytnout odpovědi na hlavní výzkumné otázky týkající se způsobu, kontextu, a rozsahu zobrazení LGBTQ+ v učebnicích základu společenských věd a občanské výchovy pro základní a střední školy v České republice.

Výzkumný vzorek obsahoval 46 učebnic základů společenských věd a občanské výchovy a z toho 21 učebnic pro základní a 25 učebnic pro střední školy. Tyto učebnice celkem obsahovaly 99 příspěvků dle mnou definovaných kritérií. V příloze se nachází seznam analyzovaných učebnic obsahujících příspěvky i učebnice v nichž nebyly žádné příspěvky nalezeny.

3.1.1 Existence příspěvku, forma příspěvku a doložka MŠMT

Existence příspěvku

Počet učebnic, které obsahovaly alespoň jeden příspěvek s LGBTQ+ tematikou bylo celkem 18. Celkový počet 99 příspěvků se tudíž nacházel v 39,1 % učebnic z celkového výzkumného vzorku o 46 učebnicích. Většinová část učebnic čítající celkem 28 učebnic žádný příspěvek, který by odpovídal definované kódovací jednotce, neobsahovala. Vzhledem k relativně nízkému prahu pro započítání příspěvku, který byl definován jako odstavec obsahující alespoň dvě věty, nebo obrázek obsahující definovanou LGBTQ+ tematiku, lze konstatovat, že zastoupení LGBTQ+ tematiky v učebnicích je spíše nízké, ať už v počtu učebnic zobrazující LGBTQ+ či v celkovém počtu příspěvků napříč učebnicemi.

Tabulka 1: Existence příspěvku v učebnicích

existence příspěvku	četnost	Četnost [%]
ano	18	39,1
ne	28	60,9
učebnic celkem	46	100

V případě, že výsledky porovnáme na základě školního stupně, vyjde nám, že celkem 9 učebnic určené pro 2. stupeň ZŠ a 9 učebnic pro SŠ obsahuje alespoň jeden příspěvek. Pro SŠ bylo analyzováno o 4 učebnice více, a tudíž jen 36 % středoškolských analyzovaných obsahuje příspěvek oproti 42,9 % učebnic pro 2. stupeň ZŠ. Z těchto výsledků tudíž vyplývá, že pouze učebnic množství učebnic zmiňuje LGBTQ+ a úroveň školního vzdělávání v tom nehraje výraznou roli.

Tabulka 2: Rozložení existence příspěvků v učebnicích dle úrovně školních stupňů

existence příspěvku	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
ano	9	9	42,9	36,0
ne	12	16	57,1	64,0
učebnic celkem	21	25	100	100

Z celkového počtu 99 příspěvků se 57,6 % vyskytuje na druhém stupni základní školy a 42,4 % se vyskytuje v učebnicích pro SŠ. Učebnice pro základní školy se LGBTQ+ tématům tedy věnují ve větším rozsahu a to o 10,2 %.

Tabulka 3: Celkový počet příspěvků dle úrovně školních stupňů

stupeň vzdělání	četnost	četnost [%]
základní škola 2. stupeň	57	57,6
střední škola	42	42,4
příspěvků celkem	99	100

Při analýze rozložení příspěvků mezi školními ročníky vyšlo, že příspěvky jsou na 2. stupni ZŠ mezi ročníky poměrně rovnoměrně rozmístěné. Příspěvky se nejvíce vyskytují v 7. a 8. třídě, a to ve výši 15,2 % z celkového množství všech příspěvků, ale v učebnicích pro 6.

třídu se jich nachází 13,1 % a v učebnicích pro 9. třídu 14,1 % a tudíž jsou rozdíly opravdu minimální.

Interpretace výsledků na úrovni SŠ je složitější. Z každého ročníku byly analyzovány jen dvě učebnice, u kterých bylo přímo uvedeno, pro jaký ročník jsou určeny, a tak zbylých 17 učebnic pod kategorií „jiné“ obsahuje většinu příspěvků. V kategorii „jiné“ byly zařazeny především učebnice sloužící jako souhrny středoškolského učiva, které obvykle bývají poměrně obsáhlé, což vysvětluje, že obsahují větší množství příspěvků. Do této kategorie byly také zařazeny učebnice jako jsou učebnice od nakladatelství Computer Media, které jsou rozděleny na základě vědních disciplín jako je právo, psychologie apod., ale neuvádí, pro jaký ročník střední školy jsou určeny.

Nejvíce příspěvků na druhém stupni ZŠ obsahovala učebnice Občanka 7 od nakladatelství Taktik a to celkem 15 příspěvků, která rovněž obsahuje všechny příspěvky v učebnicích určených pro 7. ročník. V rámci učebnic pro SŠ obsahuje nejvíce příspěvků Přehled základů společenských věd pro střední školy od nakladatelství Didaktis a to konkrétně 18 příspěvků.

Tabulka 4: Rozložení celkového počtu příspěvků a celkového počtu učebnic dle školních ročníků

školní ročník	počet učebnic	četnost příspěvků	četnost příspěvků [%]
6. třída	6	13	13,1
7. třída	5	15	15,2
8. třída	5	15	15,2
9. třída	5	14	14,1
1. Ročník	2	0	0,0
2. Ročník	2	0	0,0
3. Ročník	2	5	5,1
4. Ročník	2	1	1,0
jiné	17	36	36,4
příspěvků celkem	46	99	100

Rozdělení příspěvků na jednotlivé typy škol, pro které jsou učebnice, v kterých se nachází, určeny, vypovídá, že učebnice určené pro ZŠ speciální taktéž obsahují příspěvky o LGBTQ+. I když se jedná pouze o dva příspěvky, i tak je téma obsaženo. Učebnice Základy společenských věd pro střední odborné školy od nakladatelství Taktik rovněž

zobrazuje LGBTQ+ a to v počtu 9 příspěvků. Většina učebnic byla uvedena jako „nelze určit“, jelikož bylo nemožné odlišit učebnice primárně určené pro ZŠ a SŠ od učebnic primárně určených pro gymnázia. Závěrem této analýzy je, že téma LGBTQ+ se vyskytuje v učebnicích pro všechny typy škol.

Tabulka 5: Rozložení celkového počtu příspěvků dle typu školy

typ školy	počet učebnic	četnost příspěvků	četnost příspěvků [%]
základní škola	0	0	0,0
gymnázium	0	0	0,0
základní škola speciální	4	2	2,0
střední odborná škola	2	9	9,1
střední odborné učiliště	1	0	0,0
nelze určit	39	88	88,9
příspěvků celkem	46	99	100

Forma příspěvku

V celkovém počtu příspěvků jednoznačně dominuje textová forma, kterou má 77,8 % příspěvků. Co se týká obrazového materiálu, fotky tvoří 17,2 % a obrázky pouhých 5,1 %. Učebnice pro zobrazení LGBTQ+ tematiky tedy využívají převážně texty, které jsou doplněny o spíše ilustrativní fotky nežli o kreslené obrázky, obrázky vlajek souvisejících s LGBTQ+ komunitou, tabulky či grafy, které byly zahrnuty do kategorie „obrázek“.

Do této kategorie byly zařazeny i 3 příspěvky v učebnici Občanka 7 od nakladatelství Taktik na straně 37 zobrazující spektra genderové identity, biologického pohlaví a sexuální orientace, u kterých byla kategorizace sporná. Zároveň se v této učebnici na stranách 39 až 41 nachází cvičení, kde je 13 obrázků z různých mang a žáci mají za úkol najít obrázky spadající do kategorie šónen-ai, šódžo-ai, mecha apod. neboli manga o vztahu dvou kluků, o vztahu dvou holek, o robotech apod. Tyto obrázky nebyly označeny jako příspěvek z důvodu chybějícího popisu obrázků či řešení, a nemožnosti si domýšlet s naprostou přesností, které obrázky kritéria příspěvku splňují.

Tabulka 6: Forma příspěvku

forma příspěvku	četnost	četnost [%]
text	77	77,8
foto	17	17,2
obrázek	5	5,1
příspěvků celkem	99	100

Největší množství příspěvků je obsaženo v rámci samostatné kapitoly nebo podkapitoly s nadpisem v hlavní části textu dedikované tématu spadajícímu do LGBTQ+ tematiky. Takto bylo kategorizováno 50,5 % příspěvků, z čehož vyplývá, že téma v učebnicích bývá spíše odděleno do vlastní kapitoly nebo podkapitoly, nežli přirozeně zobrazeno v podobě krátkých zmínek v rámci jiného tématu. Tyto výsledky ukazují na oddělování LGBTQ+ tematiky do speciálních segmentů, což těmto tématům sice dává prostor, ale taky je prezentuje jako něco odlišného od společenského normálu.

Tabulka 7: Rozsah kontextu příspěvku

rozsah kontextu příspěvku	četnost	četnost [%]
okrajová zmínka v rámci širšího tématu	17	17,2
odstavec	32	32,3
samostatná kapitola / podkapitola v hlavním textu s nadpisem	50	50,5
celkem	99	100

Pokud se podíváme na rozsah kontextu příspěvků z hlediska školních stupňů, dojdeme k závěru, že v učebnicích pro 2. stupeň ZŠ je 34 příspěvků neboli 59,6 % prezentováno formou samostatné kapitoly, nebo podkapitoly. V učebnicích pro SŠ je toto rozdělení rovnoměrnější, kdy samostatná oddělená kapitola dedikovaná LGBTQ+ tematice zahrnuje stejné množství příspěvků jako nezávislý odstavec. Okrajové zmínky tvoří nejmenší část v obou školních stupních a to 12,3 % pro ZŠ a 23,8 % pro SŠ. Trend oddělování LGBTQ+ tematiky do vlastních kapitol spíše nežli organické začleňování do jiných témat, je tudíž

prominentnější u učebnic pro ZŠ, a to skoro dvojnásobně, což může ale souviset i s tím, že v učebnicích pro ZŠ se nachází větší množství příspěvků.

Tabulka 8: Rozsah kontextu příspěvku dle úrovně školních stupňů

rozsah kontextu příspěvku	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
okrajová zmínka v rámci širšího tématu	7	10	12,3	23,8
odstavec	16	16	28,1	38,1
samostatná kapitola / podkapitola v hlavním textu s nadpisem	34	16	59,6	38,1
příspěvků celkem	57	42	100	100

Na základě této statistiky můžeme uvést, že téma bývá spíše oddělené a nevyskytuje se organicky v rámci jiných témat, což může u žáků a studentů způsobit mylnou domněnku, že tematika je něco uzavřeného, co nespadá do běžných aspektů života, a to může nechtěně přispívat ke stigmatizaci LGBTQ+ komunity.

Učebnice s doložkou MŠMT

Pro druhý stupeň ZŠ bylo analyzováno 17 učebnic s doložkou a 4 učebnice bez doložky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky k datu březen 2025. Zmiňované 4 učebnice bez doložky MŠMT byly ze série učebnic Občanka od nakladatelství Taktik a dvě z nich obsahovaly alespoň jeden příspěvek. Ze 17 učebnic s doložkou MŠMT obsahovalo 10 učebnic alespoň jeden příspěvek. U učebnic pro střední školy mělo pouze 6 učebnic doložku MŠMT, a tak je soubor učebnic s doložkou pro SŠ mnohem menší než pro ZŠ. Ze zmiňovaných 6 učebnic s doložkou obsahovala 1 učebnice alespoň jeden příspěvek a z učebnic bez doložky, kterých bylo dokonce 19, obsahovalo příspěvek 8 z nich alespoň jeden příspěvek.

Na druhém stupni ZŠ se tedy příspěvky objevují převážně v učebnicích s doložkou a na SŠ v učebnicích bez doložky, ale počty učebnic s doložkou a bez doložky nejsou vyrovnané. Celkově bylo analyzováno 23 učebnic s doložkou MŠMT a 23 učebnic bez doložky MŠMT, a z toho obsahovalo 8 učebnic s doložkou a 10 učebnic bez doložky alespoň jeden příspěvek.

Výsledky jsou tedy poměrně vyrovnané a doložka MŠMT na zobrazení LGBTQ+ tematiky v učebnicích nemá vliv.

Tabulka 9: Učebnice s příspěvkem a bez dle platné doložky MŠMT a úrovně školních stupňů

		doložka MŠMT			
		ano	ne	ano [%]	ne [%]
učebnice obsahující příspěvek	2. stupeň ZŠ	7	2	15,2	4,3
	SŠ	1	8	2,2	17,4
učebnice neobsahující příspěvek	2. stupeň ZŠ	10	2	21,7	4,3
	SŠ	5	11	10,9	23,9
učebnic celkem	2. stupeň ZŠ	17	4	37	8,7
	SŠ	6	19	13	41,3

Zastoupení celkového počtu příspěvků v učebnicích s doložkou MŠMT a bez doložky je taktéž poměrně vyrovnané, jelikož příspěvky v učebnicích pro 2. stupeň ZŠ jsou většinově v učebnicích s doložkou a to konkrétně 41,4 % z celkového množství 99 příspěvků, zatímco naprostá většina příspěvků v učebnicích pro SŠ je zastoupena v učebnicích bez doložky neboli 39,4 %. Celkově se nacházelo 44,4% příspěvků v učebnicích s doložkou a 55,6 % příspěvků bez doložky. Opět se tedy potvrdilo, že doložka v rozsahu prezentování LGBTQ+ tematiky vliv nemá.

Tabulka 10: Příspěvky celkového počtu příspěvků dle platné doložky MŠMT a úrovně školních stupňů

		doložka MŠMT			
		ano	ne	ano [%]	ne [%]
počet příspěvků	2. stupeň ZŠ	41	16	41,4	16,2
	SŠ	3	39	3,0	39,4
příspěvků celkem	2. stupeň ZŠ	44	55	44,4	55,6
	SŠ				

Na základě těchto výsledků tedy nepovažuji doložku MŠMT za relevantní faktor při výskytu LGBTQ+ tematiky v učebnicích občanské výchovy a základů společenských věd.

3.1.2 Téma a tematické zasazení příspěvku

Tematické zasazení příspěvku

Analýza toho, v rámci, jakých kapitol jsou jednotlivé příspěvky obsaženy, ukázala, že nejvíce příspěvků spadalo pod kapitoly či podkapitoly „rodinné právo“ a to celkem 42,4 %. Tématika LGBTQ+ se tedy v učebnicích nejčastěji objevuje v kontextu právních aspektů jako je registrované partnerství, adopce dětí apod. Mezi frekventované kategorie dále patří „rodina“, kde jsou obvykle diskutovány různé formy rodinného soužití a kapitola „sexualita a sexuální výchova“, která tematiku obvykle rozebírá z hlediska sexuální orientace. Nejméně frekventovaná kapitola byla kapitola související s tématy „osobní identita / moje já“, která neměla ani jeden příspěvek. Tuto kapitolu jsem zařadila z důvodu, že jsem si myslela, že učebnice budou obsahovat informace o LGBTQ+ i v souvislosti s osobní identitou jedince a sebepoznáním, ale ukázalo se, že LGBTQ+ tematika není v tomto kontextu zobrazována.

Tabulka 11: Kapitola

kapitola	četnost	četnost [%]
rodinné právo	42	42,4
aktivismus a lidská práva	4	4,0
sexualita a sexuální výchova	18	18,2
osobní identita / moje já	0	0,0
rodina	25	25,3
jiné	10	10,1
celkem	99	100

Při rozdělení na 2. stupeň ZŠ a SŠ můžeme vidět, že LGBTQ+ tematika se v rámci rodinného práva vyskytuje především na SŠ a to z 69 % celkových příspěvků pro SŠ. Pouze středoškolské učebnice zahrnují tematiku LGBTQ+ v rámci kapitol aktivismu a lidských práv, ale jedná se jen o 9 % příspěvků pro SŠ. Na ZŠ se tematika vyskytuje především v rámci kapitol o rodině, a to až ve 42 % příspěvků. Dále jsou pro ZŠ prominentní kategorie sexualita a sexuální výchova a opět i rodinné právo. Kapitola rodina na ZŠ často taktéž rozebírá rodinné právo např. témata jako je manželství a registrované partnerství. Tematický kontext zobrazení LGBTQ+ se tedy silně podobá na obou vzdělávacích stupních.

Tabulka 12: Kapitola dle úrovně školního stupně

kapitola	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
rodinné právo	13	29	22,8	69,0
aktivismus a lidská práva	0	4	0,0	9,5
sexualita a sexuální výchova	18	0	31,6	0,0
osobní identita / moje já	0	0	0,0	0,0
rodina	24	1	42,1	2,4
jiné	2	8	3,5	19,0
celkem	57	42	100	100

Na základě zjištěných dat můžeme usoudit, že je na LGBTQ+ tematiku nahlíženo především z formálního kontextu práva a institucionálních forem soužití. LGBTQ+ z hlediska osobní identity či jiného osobnějšího aspektu není zobrazováno, což může stavit studenty do nežádoucí opozice „my a ti druzí“ a témata mohou působit příliš odtaženě a formálně. Tento rámeček je sice informační, ale nemusí vést studenty k respektu LGBTQ+ osob jakožto legitimní součásti rozmanité společnosti.

Téma příspěvku

Napříč příspěvky je nejčastěji zastoupeným tématem registrované partnerství, kterým se zabývá 36,4 % příspěvků. Tento údaj ve spojení 11,1 % příspěvků spadajících do kategorie „ostatní LGBTQ+ práva“ podporuje zjištění z tematického zařazení příspěvků, že téma LGBTQ+ je v učebnicích zobrazováno převážně z formálního právního hlediska. Dalším prominentním tématem je sexuální identita jedince, která je v učebnicích především zaměřená na homosexualitu a dále tematika genderové identity, která je zase zaměřená na transgender osoby. Jiné formy sexuální a genderové identity se v učebnicích prakticky nevyskytují. Ačkoliv se jedná o široká témata, učebnice k nim přistupují spíše povrchově a nepokrývají jejich rozmanitost. Téma aktivismu a diskriminace je zastoupeno jen minimálně, a tak můžeme usoudit, že učebnice příliš nepokrývají důležitost lidskoprávního aspektu LGBTQ+ tematiky. Existující příspěvky byly příspěvek o Prague Pride, příspěvek o xenofobii apod. Témata LGBTQ+ historie a LGBTQ+ kultury se v učebnicích prakticky nevyskytují, i když mají potenciál představit LGBTQ+ tematiku z osobnější roviny

v kontextu běžného života, a tak tématiku více přiblížit studentům a přirozeně budovat porozumění a respekt k LGBTQ+ osobám. Tématika LGBTQ+ kultury obsahovala pouhých 8 příspěvků a to konkrétně 3 příspěvky zobrazující současné LGBTQ+ osobnosti, příspěvek „homosexualita pohledem náboženství“ v učebnici Společenské vědy 4. díl od nakladatelství Didaktis, příspěvky o coming outu a o LGBTQ+ žánrech mang v učebnici Občanka 7 od nakladatelství Taktik. Na základě této statistiky můžeme usoudit, že tématika LGBTQ+ je v učebnicích prezentována spíše povrchově a správně nereflektuje komplexnost celé problematiky.

Tabulka 13: Téma příspěvku

téma příspěvku	četnost	četnost [%]
registrované partnerství	36	36,4
aktivismus, diskriminace a stereotypy	8	8,1
sexuální identita	10	10,1
genderová identita	8	8,1
LGBTQ+ historie	0	0,0
LGBTQ+ kultura	8	8,1
ostatní LGBTQ+ práva	11	11,1
jiné/ nelze určit	18	18,2
celkem příspěvků	99	100

Při rozdělení příspěvků na školní stupně zjišťujeme, že tématem registrované partnerství se více zabývají učebnice pro SŠ, ale i v učebnicích pro ZŠ se jedná o prominentní tématiku. Učebnice pro SŠ právní tématiku více rozšiřují i mimo registrované partnerství především o příspěvky o adopci a antidiskriminačních zákonech. Naproti tomu o sexuální orientaci a genderové identitě hovoří především učebnice pro ZŠ a téma LGBTQ+ kultury se v učebnicích pro SŠ dokonce nevyskytuje vůbec.

Tabulka 14: Téma příspěvku dle úrovně školních stupňů

téma příspěvku	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
registrované partnerství	14	22	24,6	52,4
aktivismus, diskriminace a stereotypy	4	4	7,0	9,5
sexuální identita	10	0	17,5	0,0
genderová identita	7	1	12,3	2,4
LGBTQ+ historie	0	0	0,0	0,0
LGBTQ+ kultura	6	2	10,5	4,8
ostatní LGBTQ+ práva	2	9	3,5	21,4
jiné/ nelze určit	14	4	24,6	9,5
celkem příspěvků	57	42	100,0	100

3.1.3 Sexuální orientace a genderová identita

Sexuální orientace

Z výsledků analýzy sexuální orientace zastoupené v příspěvcích vyplývá, že dominantně je v učebnicích zastoupena gay/lesbická sexuální orientace, a to dokonce v 56,6 % příspěvků. V kombinaci s kategorií „nelze určit“ tvoří tyto příspěvky dokonce až 99 %. Pouze jeden příspěvek byl zaznamenán jako bisexuální sexuální orientace, avšak, učebnice Občanka 7 od nakladatelství Taktik na straně 37 taktéž zmiňuje bisexualitu, ale nebylo možné to zaznamenat z důvodu zmiňování i homosexuality v jednom příspěvku. Z těchto výsledků je patrné, že učebnice nedostatečně reprezentují diverzitu neheterosexuálních orientací a prostor dostává jen homosexualita, což problematiku mylně zjednodušuje do binární opozice mezi heterosexualitou a homosexualitou.

Tabulka 15: Sexuální orientace

sexuální orientace	četnost	četnost [%]
gay/ lesbická	56	56,6
bisexuální	1	1,0
jiné	0	0,0
nelze určit	42	42,4
celkem příspěvků	99	100

Genderová identita

Při analýze zastoupení genderových identit v příspěvcích se u většiny příspěvků projevilo určení genderové identity jako problematické, a proto 76,8 % příspěvků bylo kategorizováno jako „nelze určit“. Příspěvky obvykle explicitně nezmiňovali konkrétní genderovou identitu, a především u fotek bez popisku jsem musela použít tuto kategorii z důvodu nemožnosti domýšlení si jedinci genderové identity. Tento faktor může znamenat snahu autorů vyhnout se problematické genderové kategorizaci, nebo také skutečnost, že genderová identita není považována za dostatečně důležitý aspekt v rámci LGBTQ+ problematiky. Největší procento určených příspěvků obsahovalo zároveň mužskou i ženskou genderovou identitu a pouze 4 % příspěvků obsahovalo transgender identitu. Z této statistiky vyplývá, že většina příspěvků zobrazuje pouze mužskou a ženskou genderovou identitu v tradičním binárním pojetí, a to především v rámci příspěvků o stejnopohlavních vztazích a registrovaném partnerství. Dle výsledků tedy transgender osobám a osobám s odlišnou genderovou identitou není v učebnicích věnován prostor. Kategorie „jiné“ obsahuje pouze jednu fotku, kde je v popisu obrázku uvedeno, že se jedná o osobu s nebinární genderovou identitou. Z této části analýzy jasně vyplývá, že učebnice jsou vysoce cis normativní a omezeně reprezentují genderovou rozmanitost LGBTQ+ osob.

Tabulka 16: Genderová identita

genderová identita	četnost	četnost [%]
muž	2	2,0
žena	0	0,0
muž a žena	16	16,2
transgender	4	4,0
jiné	1	1,0
nelze určit	76	76,8
celkem příspěvků	99	100

3.1.4 Pozitivní vzory a podpůrné zdroje

Pozitivní vzory

V analýze bylo zjištěno, že v učebnicích je naprostá absence pozitivních vzorů v rámci LGBTQ+ tematiky, což je značně znepokojující. Pouze 3,03 % příspěvků obsahuje současné

LGBTQ+ osobnosti a žádné LGBTQ+ historické osobnosti a fiktivní postavy nejsou v učebnicích zobrazeny. Učebnice *Výchova k občanství 8* od nakladatelství *Nová Škola* obsahuje 2 příspěvky zobrazující Eltona Johna jakožto zástupce homosexuality a učebnice *Přehled základů společenských věd pro střední školy* od nakladatelství *Didaktis* na jedné fotce zobrazuje Emmu D'Arcy a v popisu obrázku uvádí, že se jedná o nebinární osobu, avšak místo genderově neutrálního označení používá termín *herečka*, což je problematické a jedná se o opak respektujícího přístupu k osobám s nebinární genderovou identitou. V učebnicích je naprostá absence LGBTQ+ fiktivních a historických postav, které by byly takto explicitně prezentovány či byly uvedeny v rámci LGBTQ+ témat. Zastoupení LGBTQ+ historických postav má potenciál ukázat, že se nejedná o pouze současný fenomén a LGBTQ+ fiktivní postavy by zase mohly poskytnout doporučení médií zobrazujících LGBTQ+ zkušenost, což by opět přispělo k přiblížení tematiky studentům a většímu pochopení zkušeností LGBTQ+ osob.

Tabulka 17: Pozitivní vzory a reprezentace LGBTQ

pozitivní vzory a reprezentace LGBTQ+	četnost	četnost [%]
historické postavy	0	0,0
fiktivní postavy	0	0,0
současné osobnosti	3	3,03
celkem příspěvků	99	100

Podpůrné zdroje

V učebnicích je taktéž patrná absence podpůrných zdrojů pro LGBTQ+ studenty. Podpůrné zdroje obsahují pouze 4 příspěvky v celkovém množství 2 učebnic. Dva takové příspěvky obsahuje učebnice *Občanka 7* od nakladatelství *Taktik*, která se zabývá cvičným coming outem, ale zvolené metody, kdy si má celá třída vyzkoušet coming out, působí nevhodně a tato aktivita, která celý proces trivializuje, by pravděpodobně vedla k zesměšňování této náročné zkušenosti a LGBTQ+ osob. Dále se dva příspěvky vyskytují v učebnici *Občanská výchova 6* od nakladatelství *Olomouc*, která dva příspěvky dedikuje festivalu *Prague Pride*. Učebnice kompletně postrádají praktické zdroje o krizových linkách, poradenských centrech, informačních profilech na sociálních sítích, organizacích apod. a tudíž neposkytují

LGBTQ+ studentům dostatečnou podporu a nereflektují vážnost situace LGBTQ+ osob z hlediska psychického zdraví, šikany, sebevražedných myšlenek apod. Tato skutečnost dále potvrzuje, že učebnice zobrazují LGBTQ+ problematiku faktických a depersonalizovaným způsobem, který neodpovídá osobní zkušenosti LGBTQ+ osob.

Tabulka 18: Podpůrné zdroje

podpůrné zdroje	četnost	četnost [%]
organizace (Prague Pride, Trans*parent, PROUD...)	2	2,0
krizové linky	0	0,0
poradenská centra	0	0,0
komunity	0	0,0
online zdroje	0	0,0
coming out strategie a jiné	2	2,0
celkem příspěvků	99	100

3.1.5 Jazyk a terminologie textových příspěvků

Jazyk příspěvku

Z výsledků analýzy jazyka příspěvků jasně vyplývá, že v prezentaci LGBTQ+ témat je dominantní jazyk faktický s neutrálním přístupem vůči LGBTQ+. Tento fenomén se vyskytuje až v 80,5 % příspěvků. Absence emočního zabarvení přístupu může být chápána pozitivně, jelikož témata popisuje objektivně za použití faktů, ale i negativně jako pokus autorů vyhnout se potenciálním konfliktům vyplývajícím z podporujícího prezentování kontroverzního tématu. Téma prezentované pouze tímto způsobem může však opět působit neosobně a odcizeně a může tak přispívat k další stigmatizaci LGBTQ+. Dále nevytváří inkluzivní prostředí pro LGBTQ+, které vyžaduje alespoň částečné využití podporujícího jazyka.

Dalo by se říct, že negativní jazyk se v učebnicích nevyskytuje, jelikož se objevil pouze v učebnici Občanský a společenskovední základ od nakladatelství Edika na straně 280 jako příklad argumentačního kruhu „Homosexualita je nemorální, protože je mravně zvrácené, aby spolu žily dvě osoby stejného pohlaví“. Tento příklad z důvodu účelu jeho použití není možné brát v potaz. Jako „nelze určit“ jsem uvedla příspěvek z učebnice Výchova

k občanství 3. díl od nakladatelství Parta, kvůli větě „Mezi úchytky a nemoci však nepatří homosexualita.“ Tato zmínka je sporná z důvodu, že je faktická a poměrně neutrální, ale uvádět homosexualitu jednou zmínkou v kontextu sexuálních úchylek a nemocí mi přijde nevhodné, z důvodu možnosti vytvoření negativní konotace.

Tabulka 19: Jazyk příspěvku

jazyk příspěvku	četnost	četnost [%]
faktický/ neutrální	62	80,5
podporující	4	5,2
negativní/ stigmatizující	1	1,3
hodnotící	9	11,7
nelze určit	1	1,3
celkem	77	100

Jako hodnotící jsem označovala příspěvky, které se ptaly studentů na nějaký osobní názor týkající se LGTBQ+. S kladením otázek v tomto kontextu se můžeme setkat především v učebnicích pro 2. stupeň ZŠ, které tyto otázky používají za účelem otevření diskuze a možnosti reflektování osobních názorů studentů v bezpečném školním prostředí. Učebnice pro střední školy tento způsob příliš nevyužívají a dokonce 91,7 % příspěvků používají faktický a neutrální přístup, který se snaží být akademicky objektivní a neosobní.

Tabulka 20: Jazyk příspěvku dle úrovně školních stupňů

jazyk příspěvku	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
faktický/ neutrální	29	33	70,7	91,7
podporující	3	1	7,3	2,8
negativní/ stigmatizující	0	1	0,0	2,8
hodnotící	8	1	19,5	2,8
nelze určit	1	0	2,4	0,0
celkem příspěvků	41	36	100	100

Terminologie

Použitá terminologie v učebnicích je z 80,5 % aktuální. Nezanedbatelné množství 19,5 % příspěvků však obsahovalo zastaralou terminologii z výčtu termínů, které jsem si pro tuto

proměnnou stanovila. Nejčastěji se jednalo o variace termínů homosexuálové místo gayové a lesby. Navzdory tomu, že se respektující terminologie z pohledu LGBTQ+ komunity vyvíjí poměrně rychle je nutné učebnice pravidelně aktualizovat pro vytváření inkluzivního prostředí pro LGBTQ+ osoby. I nové učebnice vydané po roce 2025 obsahovaly zastaralou terminologii, což naznačuje nedostatečnou vzdělanost autorů v problematice LGBTQ+.

Tabulka 21: Terminologie

terminologie	četnost	četnost [%]
aktuální	62	80,5
zastaralá	15	19,5
celkem příspěvků	77	100

Z výsledků taktéž vyplývá, že situace je lepší v učebnicích pro SŠ, kde 94,4 % neobsahuje problematickou terminologii.

Tabulka 22: Terminologie dle úrovně školních stupňů

terminologie	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
aktuální	28	34	68,3	94,4
zastaralá	13	2	31,7	5,6
celkem příspěvků	41	36	100	100

Překvapivým zjištěním taktéž bylo, že učebnice prakticky neobsahují termín LGBTQ+ a jeho varianty. Toto označení se objevilo pouze ve 2 příspěvcích, a to pouze v učebnici Občanka 7 od nakladatelství Taktik. Taková absence reflektuje tendenci učebnic nedostatečně zobrazovat LGBTQ+ kulturu a téma pokrývat pouze z faktického a neosobního hlediska. Výsledky tedy naznačují, že učebnice prezentují různé sexuální a genderové identity jako oddělená témata bez jejich zásadního komunitního aspektu, společné kultury, historie a boje za existenční práva.

Tabulka 23: Terminologie pro LGBTQ+

terminologie pro LGBTQ+	četnost	četnost [%]
LGBT	0	0,0
LGBTQ	0	0,0
LGBTQ+	2	2,6
jiné	0	0,0
celkem příspěvků	77	100

Terminologie označující transgender osoby se v učebnicích vyskytuje pouze v 1 příspěvku, avšak byl použitý aktuální termín, tyto výsledky spíše reflektují skutečnost, že se učebnice transsexualitou zabývají jen minimálně a dávají prostor pouze jedincům sídlícím cis gender zkušenost. Nulová reprezentace transgender osob může působit nerespektujícím stylem k transgender zkušenosti a nereflektuje reálný stav společnosti. Tato skutečnost může taktéž negativně ovlivnit transgender studenty, kteří se kvůli této absenci mohou cítit jako nenormální.

Tabulka 24: Terminologie pro transgender osoby

terminologie pro transgender osoby	četnost	četnost [%]
transgender	1	1,3
transsexuál	0	0,0
transmuž/ transžena	0	0,0
celkem příspěvků	77	100

Dle výsledků analýzy terminologie použité pro označení gayů a leseb vychází, že více respektující termíny gay a lesba využívá jen 5,3% příspěvků obsahujících označení pro gaye a lesby, zatímco problematické označení homosexuál apod., které spolu nesou negativní historickou a medicínskou konotaci, využívá většina příspěvků. Toto zjištění potvrzuje závěry z analýzy aktuálnosti terminologie. Dalším často používaným označením jsou stejnopohlavní páry a podobné varianty, což je bezesporu lepší alternativa k hromadnému homosexuálové a homosexuální páry. Vysoký počet příspěvků s použitou terminologií k označení gayů a leseb mezi příspěvky dále potvrzuje, že učebnice se převážně zabývají

registrovaným partnerstvím a homosexualitou a nedávají prostor ostatním zástupcům LGBTQ+.

Tabulka 25: Terminologie pro gaye a lesby

terminologie pro gaye a lesby	četnost	četnost [%]
homosexuál/ homosexuálka/ homosexuálové/ homosexuální páry/ homosexuální partneři	16	28,1
gay/ gayové	3	5,3
lesba/ lesby	2	3,5
stejnopohlavní páry, páry stejného pohlaví, osoby stejného pohlaví	14	24,6
celkem příspěvků	77	100

3.1.6 Obsah obrazového materiálu

Ze závěrů analýzy obrazového materiálu v učebnicích vyplývá, že učebnice na obrazovém obsahu souvisejícím s LGBTQ+ tématy nejčastěji zobrazují dvojici osob, a to konkrétně z 36,4 % a dále v 27,3 % případů skupinu osob. LGBTQ+ osoby jsou tedy nejčastěji zobrazovány v rámci mezilidských vztahů jako např. ilustrativní fotky ke kapitolám o registrovaném partnerství. Poměrně vysoký výskyt obsahu zobrazující skupinu osob je pozitivní výsledek v rámci způsobu reprezentace, jelikož učebnice zobrazují LGBTQ+ osoby jako začleněné do běžného sociálního života, což pomáhá procesu normalizaci jejich existence. Naprostá absence LGBTQ+ vlajek, a dokonce i tradiční duhové vlajky zase opět naznačuje, že učebnice se vyhýbají kulturním, politickým a komunitním aspektům reprezentace LGBTQ+.

Tabulka 26: Obsah obrazového materiálu

obsah obrazového materiálu	četnost	četnost [%]
osoba	3	13,6
dvojice osob	8	36,4
skupina osob	6	27,3
LGBTQ+ duhová vlajka	1	4,5
LGBTQ+ jiná vlajka	0	0,0
LGBTQ+ symbol	0	0,0
jiné	4	18,2
celkem příspěvků	22	100

Analýza zobrazení pozice LGBTQ+ osob v rámci obrazového materiálu odhalila, že LGBTQ+ osoby se vždy vyskytují v pozici ústřední postavy obrázku, jelikož jejich zobrazení slouží hlavně jako ilustrativní materiál k tématům registrovaného partnerství, sexuální orientace apod. LGBTQ+ osoby se tedy vyskytují buď jako hlavní bod obrazu, nebo se nevyskytují vůbec, což naznačuje, že učebnice přirozeně nereprezentují LGBTQ+ osoby jakožto běžnou a pozitivní součást rozmanité společnosti v rámci témat přímo nesouvisejících se sexuální orientací a genderovou identitou.

Tabulka 27: Pozice postav

pozice v rámci obrazového materiálu	četnost	četnost [%]
ústřední postava	17	77,3
vedlejší postava	0	0,0
nelze určit	5	22,7
celkem příspěvků	22	100

Pokud bylo možné určit vztah mezi postavami, bezkonkurenčně dominovalo zobrazení LGBTQ+ osob v rámci partnerského a romantického vztahu. Tato redukce zkušenosti LGBTQ+ osob na romantické vztahy blíže reflektuje omezené zobrazení širší perspektivy témat v učebnicích. Identita LGBTQ+ osob pak působí jako primárně závislá na sexualitě a učebnice opomíjí ostatní aspekty jejich existence jako je boj za existenční práva, osobní identita, asexualita, kultura, komunita apod. Z dat je taktéž patrná naprostá absence

zobrazení LGBTQ+ rodin s dětmi pravděpodobně z kontroverzní povahy této tematiky. Taková absence však může negativně ovlivnit studenty pocházející z LGBTQ+ rodin a nebuduje v heterosexuálních studentech respekt a porozumění k jiným rodinným dynamikám.

Tabulka 28: Vztahy mezi postavami

vztahy mezi postavami	četnost	četnost [%]
rodinné	1	4,5
partnerské	11	50,0
jiné	1	4,5
nelze určit	9	40,9
celkem příspěvků	22	100

Data získaná z analýzy činnosti postav jsou téměř identická a osoby v partnerských vztazích byly obvykle kategorizovány jako dělající partnerské aktivity. Překvapivým zjištěním a odkloněním od původní hypotézy byla malá četnost kategorie aktivismus, ale dále to potvrzuje zjištění o omezené reprezentaci LGBTQ+ komunitních a kulturních aspektů.

Tabulka 29: Činnosti postav

zobrazené činnosti postav	četnost	četnost [%]
aktivismus	2	9,1
partnerské aktivity	11	50,0
rodinné aktivity	1	4,5
jiné	1	4,5
nelze určit	7	31,8
celkem	22	100

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jestli se učebnice základů společenských věd a občanské výchovy zabývají LGBTQ+ problematikou, a jakým způsobem je LGBTQ+ v učebnicích zobrazeno. Hlubší analýza výsledků obsahové analýzy odhalila, že i když učebnice téma obsahují, jeho zastoupení je malé a často problematické. Analyzovaný vzorek 46 učebnic celkem obsahoval pouhých 99 příspěvků, což je vzhledem k nízkým kritériím pro existenci příspěvku nedostatečné. Tento fakt nedostatečného prostoru pro LGBTQ+ témata v učebnicích se pak projevil především přílišným zjednodušováním tématu a nedostatkem prostoru pro méně běžné sexuální a genderové identity, komunitní a kulturní aspekty a různorodé zkušenosti LGBTQ+ osob. Učebnice téma často oddělují do samostatných kapitol, které pak mohou působit jako protiklad k tomu, co je považováno za společensky normální a vytvářet tak ve studentech negativní konotace.

Učebnice téma rozebírají primárně z právního hlediska a nejčastěji diskutované jsou registrované partnerství a homosexualita. Tato odborná a neosobní prezentace spojená s primárně faktickým a neutrálním jazykem může působit odtaženě a nepomáhá budovat respektující přístup k LGBTQ+ osobám. I když se autoři snaží o faktičnost, můžeme v podstatném množství příspěvků nalézt zastaralou a nerespektující terminologii, značící jejich nedostatečnou vzdělanost. Naprosto dominantní je zobrazení gay a lesbické identity a například bisexualita byla zmíněna jen ve dvou příspěvcích. Transsexualita se taktéž ukázala jako značně podreprezentovaná a nebinární genderová identita a problematika respektujících zájmen apod. nedostaly v učebnicích žádný prostor. Nebinární genderovou identitu dokonce zmínila jen jedna učebnice, která navíc použila termín herečka pro označení osoby s touto genderovou identitou místo genderově neutrálního termínu. Na základě takové reprezentace je pro studenty nemožné pochopit diverzitu sexuální a genderové identity, která na základě učebních materiálů nesprávně a zjednodušeně působí jako opozice „homosexualita a heterosexuality“ nebo „cisnormativita a transsexualita“. Zkušenosti LGBTQ+ osob jsou redukovány na partnerské vztahy a jejich existence je zobrazována jako čistě závislá na jejich sexualitě. Reprezentace rodin s LGBTQ+ rodiči je zcela absentující, a tudíž nereflektuje různorodé rodinné situace. Učebnice taktéž vůbec nezmiňují samotný termín LGBTQ+ a neprezentují tak tuto komunitu jako celek s vlastní historií a kulturou.

Výsledky také ukazují naprostou absenci pozitivních LGBTQ+ vzorů, podpůrných zdrojů a autentických zkušeností LGBTQ+ osob, což může být klíčové především pro LGBTQ+ studenty a jejich psychické zdraví a sebepřijetí. Nedostatečná reprezentace LGBTQ+ tematiky může vést k stigmatizaci LGBTQ+ osob a osobnímu nepřijetí své identity u LGBTQ+ studentů. Tyto výsledky se tedy dají označit za neuspokojivé a je nutné požadovat zlepšení kvality učebních materiálů a větší důraz na aktuálnost a respektující přístup k LGBTQ+ tématům a správné zobrazení diverzity genderových a sexuálních identit.

Seznam použitých informačních zdrojů

1. American Psychological Association, 2018. Sexuality. *APA Dictionary of Psychology* [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://dictionary.apa.org/sexuality>
2. World Health Organization. Sexual Health. Online. *World Health Organization*. 2006. Dostupné z: <https://www.citacepro.com/dok/2J9UCI3CSq5mIEQP>. [cit. 2025-02-12].
3. Čechová, Helena a Lada Hajdíková, 2016. *Duhová příručka pro vyučující*. Ucimolgbt.cz [online]. Dostupné také z: https://ucimolgbt.praguepride.com/wp-content/uploads/2023/10/PROUD_Duhova-prirucka-vyucujicim_2016.pdf
4. Weiss, Petr, 2010. *Sexuologie*. Praha: Grada, xiii, 724 s. ISBN 978-80-247-2492-8.
5. Kšňan, Albert, 2012. Jak vzniká homosexualita? *Psychologie.cz* [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/jak-vznika-homosexualita/>
6. Fafejta, Martin, 2004. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Nakladatelství Jana Piszkievicze, 159 s. ISBN 80-86768-06-6.
7. Queer Geography, 2023. Terminologie – LGBT zdraví. *LGBT Zdraví* [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://lgbt-zdravi.cz/slovník-pojmu/>
8. Sawin-Williams, Ritch C., 2016. Sexual Orientation: Categories or Continuum? Commentary on Bailey et al. *Psychological science in the public interest : a journal of the American Psychological Society* [online]. **17**(2), 37-44 [cit. 2025-03-31]. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27113561/>
9. Pennasilico, Andrea a Anna Lisa Amodeo, 2019. The Invisi_les: Biphobia, Bisexual Erasure and Their Impact on Mental Health. *PuntOorg International Journal* [online]. [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://pij3.puntoorginternationaljournal.org/index.php/PIJ/article/view/60>
10. Fafejta, Martin, 2016. *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál, 240 s. ISBN 978-80-262-1030-6.
11. Slámová, Tereza, 2022. *Téma LGBT ve vzdělávání* [online]. Brno [cit. 2025-02-06]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/l6lrr/>. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita.

12. DePaulo, Bella, 2016. Asexuality Is a Sexual Orientation, Not a Sexual Dysfunction. *Psychology Today* [online]. [cit. 2025-02-06]. Dostupné z: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/living-single/201609/asexuality-is-sexual-orientation-not-sexual-dysfunction>
13. Andresová, Nela, 2024. Asexuál, kdo? Konstrukce identity asexuálních lidí v české společnosti. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* [online]. **60**(5), 459-479 [cit. 2025-02-06]. Dostupné z: https://sreview.soc.cas.cz/artkey/csr-202405-0001_asexual-who-construction-of-the-identity-of-asexuals-in-the-czech-society.php?back=%2Fsearch.php?query%3Dasexualita%26sfrom%3D0%26spage%3D30
14. Fifková, Hana, Petr Weiss, Ivo Procházka, Peggy T. Cohen-Kettenis, Friedemann Pfäfflin, Ladislav Jarolím a Vladimír Weiss, 2008. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vydání 2. Praha: Grada, 202 stran, 8 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-80-247-1696-1.
15. Pavlica, Karel, 2021. Gender, transgender, cisgender – co to jsou zas za novoty? *Prague Pride* [online]. [cit. 2025-02-06]. Dostupné z: <https://praguepride.cz/cs/cteni-a-foto/clanky/1557-gender-transgender-cisgender-co-to-jsou-zas-za-novoty>
16. APA, 2024. Understanding transgender people, gender identity and gender expression. *American Psychological Association* [online]. [cit. 2025-02-06]. Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/lgbtq/transgender-people-gender-identity-gender-expression>
17. Transparent, [b.d.]. Kdo jsou trans* lidé. *Trans*parent* [online]. [cit. 2025-02-07]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/o-translidech/kdo-jsme/>
18. LGBT Foundation, 2024. What it means to be non-binary. *LGBT Foundation* [online]. [cit. 2025-02-07]. Dostupné z: <https://lgbt.foundation/help/what-it-means-to-be-non-binary/>
19. Beňová, Kateřina, 2007. *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády ČR, 72 s. ; 21 cm. ISBN 978-80-87041-33-8.
20. The Center, [b.d.]. Defining LGBTQ+. *The Center* [online]. [cit. 2025-02-07]. Dostupné z: <https://gaycenter.org/community/lgbtq/>

21. De Montfort University, [b.d.]. LGBTQ+ Pride flags and what they represent. *De Montfort University* [online]. [cit. 2025-02-07]. Dostupné z: <https://www.dmu.ac.uk/events/pride/flags.aspx>
22. De Montfort University, [b.d.]. LGBTQ+ Symbols & Meanings. *De Montfort University* [online]. [cit. 2025-02-07]. Dostupné z: <https://www.dmu.ac.uk/events/pride/symbols.aspx>
23. Dlapová, Daniela a Jakub Kolář, 2011. Ochrana práv leseb, gayů, bisexuálů a transsexuálů. *AMO* [online]. [cit. 2025-02-07]. Dostupné z: <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2016/01/PSS-Ochrana-pr%C3%A1v-leseb-gay%C5%AF-bisexu%C3%A1l%C5%AF-a-transsexu%C3%A1l%C5%AF-HRC.pdf>
24. Vitello, Giovanni, 2014. China: Ancient to Modern. In: MCCALLUM, E. L. a Mikko TUHKANEN, ed. *The Cambridge History of Gay and Lesbian Literature* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, s. 125-142 [cit. 2025-02-07]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/cambridge-history-of-gay-and-lesbian-literature/china-ancient-to-modern/D6013D610F6C96499D6EA12F4C95368>
25. Belmonte, Laura A., 2020. *The international LGBT rights movement: a history*. New York, NY: Bloomsbury Academic, 1 online resource (xvii, 230 pages). ISBN 1-4725-1122-0. Dostupné z: doi:10.5040/9781474205498
26. Iovannone, Jeffrey J., 2018. A Brief History of the LGBTQ Initialism. *Medium: Queer History For the People* [online]. [cit. 2025-02-07]. Dostupné z: <https://medium.com/queer-history-for-the-people/a-brief-history-of-the-lgbtq-initialism-e89db1cf06e3>
27. Pitoňák, Michal, 2021. SEXUÁLNÍ ORIENTACE JAKO PŘEHLÍŽENÁ PROMĚNNÁ: TERMINOLOGICKÁ, METODOLOGICKÁ A KONTEXTUÁLNÍ ÚSKALÍ V OTÁZCE MĚŘENÍ SEXUALITY V RÁMCI „REPREZENTATIVNÍCH“ ŠETŘENÍ. PLATÍ STÁLE 4 %? *Československá psychologie* [online]. Praha: Institute of Psychology, Academy of Science, 65(5), 440-458 [cit. 2025-02-09]. ISSN 0009-062X. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/355807853_Sexualni_orientace_jako_pre_hlizena_promenna_terminologicka_metodologicka_a_kontextualni_uskali_v_otazce_mereni_sexuality_v_ramci_reprezentativnich_setreni_Plati_stale_4

28. Šabatová, Anna, 2019. *Být LGBT+ v Česku* [online]. [cit. 2025-02-09]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf>
29. ILGA-Europe, 2024. Rainbow Map Czechia. *Rainbow Map* [online]. [cit. 2025-02-09]. Dostupné z: <https://rainbowmap.ilga-europe.org/countries/czechia/>
30. Amnesty International, 2022. LGBTI+ V ČESKÉ REPUBLICĚ. *Amnesty International* [online]. [cit. 2025-02-09]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/lgbti/v-cr>
31. Amnesty International, 2024. Manželství pro všechny. *Amnesty International* [online]. [cit. 2025-02-09]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/lgbti/je-registrovane-manzelstvi-fer>
32. Pitoňák, Michal a Marcela Macháčková, 2022. Být LGBTQ+ v Česku 2022. *LGBTQ+ zdraví* [online]. [cit. 2025-02-09]. Dostupné z: <https://lgbt-zdravi.cz/vyzkumna-zprava-projektu-byt-lgbtq-2022/>
33. Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – duben/květen 2023, 2023. In: CVVM SOÚ AV ČR. *Centrum pro výzkum veřejného mínění* [online]. [cit. 2025-02-09]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5685-postoje-verejnosti-k-pravum-homosexualu-duben-kveten-2023>
34. Smetáčková, Irena; Macháčková, Marcela a Univerzita Karlova. Pedagogická Fakulta (Praha, Česko). *V rozmanitosti je síla*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2024. ISBN 978-80-7603-489-1. Dostupné z: file:///C:/Users/elisk/Downloads/online_v-rozmanitosti-je-sila-B5-final.pdf
35. Rumpel, Aleš. GENDEROVÉ A SEXUÁLNÍ IDENTITY NA ŠKOLE. Online. *FUTUROPOLIS*. 2020. Dostupné z: <https://www.futuropolis.cz/knihovna/genderove-a-sexualni-identity-na-skole/>. [cit. 2025-02-10].
36. Knecht, Petr a Tomáš Janík, 2008. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 196 s. ISBN 978-80-7315-174-4.
37. Popelka, David a Michal Pitoňák, [b.d.]. Co to vlastně queer teorie je? *Queer Geography* [online]. [cit. 2025-02-10]. Dostupné z: <https://queergeography.cz/queer-a-feministicka-teorie/>

38. Velčovská, Ivana, 2016. *Pohled sociální práce na problematiku gay/lesbického rodičovství*. Hradec Králové. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. [online]. [cit. 2025-02-25]. Dostupné z: <http://evskp.uhk.cz/ThesesFiles/eM4196/text/STAG71273.pdf>
39. Pitoňák, Michal, 2022. Až nebude nutný coming out, přestane LGBT+ lidi trápit menšinový stres. *NUDZ* [online]. [cit. 2025-02-10]. Dostupné z: <https://www.nudz.cz/aktuality-a-akce/michal-pitonak-az-nebude-nutny-coming-out-prestane-lgbt-lidi-trapit-mensinovy-stres>
40. Svoboda, Zdeněk a Ladislav Zilcher, [b.d.]. *Inkluzivní vzdělávání: Studijní opora - vzdělávací modul pro koordinátory inkluze* [online]. Dostupné také z: <https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2020/01/SVOBODA-Zden%C4%9Bk-a-Ladislav-ZILCHER.-Inkluzivn%C3%AD-vzd%C4%9BI%C3%A1v%C3%A1n%C3%AD.-Studijn%C3%AD-opora.pdf>
41. MŠMT, 2024. RVP – Rámcové vzdělávací programy. *Edu.cz* [online]. [cit. 2025-02-25]. Dostupné z: <https://edu.gov.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>
42. MŠMT, 2023. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. [cit. 2025-02-25]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_zmeny.pdf
43. Atkinson, Rita L.; Fredrickson, Barbara; Loftus, Geoffrey R.; Wagenaar, W. A.; Hilgard, Ernest R. (Ernest Ropiequet) et al. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Vydání třetí, přepracované. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0083-3.
44. Jandourek, JAN. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 9788071785354.
45. Maricopa Community Colleges, [b.d.]. Stereotypes, Prejudice and Discrimination. *Maricopa Open Digital Press* [online]. [cit. 2025-03-15]. Dostupné z: <https://open.maricopa.edu/culturepsychology/chapter/stereotypes-prejudice-and-discrimination/>
46. Surynek, Alois, Komárková, Růžena a Kašparová, Eva. *Základy sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2001. 160 s. ISBN 80-7261-038-4
47. Schulz, Winfried; Hagen, Lutz M.; Končelík, Jakub; Köpplová, Barbara; Scherer, Helmut et al. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0827-8

Seznam použitých učebnic pro analýzu

1. Pouč, Jiří a Černá, Lenka. *Občanská výchova 6: učebnice pro 6. ročník základní školy nebo odpovídající ročník víceletého gymnázia*. Vydání: první. [Olomouc]: Nakladatelství Olomouc, 2024. ISBN 978-80-7182-351-3.
2. Skácelová, Jana a Mrázová, Lenka. *Výchova k občanství 6: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 7. aktualizované vydání. Duhová řada. Brno: Nová škola, 2019. ISBN 978-80-7600-074-2.
3. Lunerová, Jitka; Štěrba, Radim a Svobodová, Monika. *Výchova k občanství 7: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. Osmé vydání. Duhová řada. Brno: Nová škola, 2021. ISBN 978-80-7600-294-4.
4. Lunerová, Jitka; Štěrba, Radim a Svobodová, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 9. aktualizované vydání. Duhová řada. Brno: Nová škola, 2024. ISBN 978-80-7600-551-8.
5. Laicmanová, Antonie. *Výchova k občanství 9: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 7. aktualizované vydání. Duhová řada. Brno: Nová škola, 2024. ISBN 978-80-7600-449-8.
6. Janošková, Dagmar; Ondráčková, Monika; Brom, Zdeněk; Čecilová, Anna a Šafránková, Dagmar. *Občanská výchova 6*. 3. upravené vydání (hybridní učebnice), 1. vydání (příručka učitele). Plzeň: Fraus, 2021, 2013. ISBN 978-80-7489-714-6.
7. Brom, Zdeněk; Janošková, Dagmar; Ondráčková, Monika; Šafránková, Dagmar; Marková, Hana et al. *Občanská výchova 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. upravené vydání. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-715-3.
8. Urban, Michal; Friedel, Tomáš; Krupová, Tereza; Janošková, Dagmar a Ondráčková, Monika. *Občanská výchova 8: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Škola s nadhledem. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-716-0.
9. Urban, Michal; Friedel, Tomáš; Krupová, Tereza; Janošková, Dagmar a Ondráčková, Monika. *Občanská výchova 9: pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2., upravené vydání. Škola s nadhledem. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-649-1.

10. Čapek, Robert. *Občanka 6: chytrý občan: metoda otevřené didaktiky: učebnice výchovy k občanství pro 6. ročník*. Praha: Taktik, 2021. ISBN 978-80-7563-312-5.
11. Čapek, Robert. *Občanka 7: marketingový specialista: metoda otevřené didaktiky: učebnice výchovy k občanství a ke zdraví pro 7. ročník*. Praha: Taktik, 2022. ISBN 978-80-7563-474-0.
12. Čapek, Robert; Bandorová, Stanislava; Bastlová, Michaela; Klapilová, Adéla; Nováková, Barbora et al. *Občanka 8: dobrý ekonom*. Praha: Taktik, 2023-2024. ISBN 978-80-7563-648-5.
13. Čapek, Robert. *Občanka 9: prospěšný politik*. Praha: Taktik, 2024. ISBN 978-80-7563-764-2.
14. Valenta, Milan; Müller, Oldřich a Havlínová, Ivana. *Občanská výchova 6: pro 6. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Úvaly: ALBRA spol. s r.o., 2015. ISBN 978-80-7361-097-5.
15. Valenta, Milan; Müller, Oldřich a Havlínová, Ivana. *Občanská výchova 7: pro 7. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Úvaly: Albra, spol., 2017. ISBN 978-80-7361-108-8.
16. Müller, Oldřich. *Občanská výchova 8: pro 8. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií: metodická příručka*. Úvaly: ALBRA, spol. s r.o., 2020. ISBN 978-80-7361-116-3.
17. Müller, Oldřich. *Občanská výchova 9: pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Úvaly: ALBRA spol. s r.o., 2022. ISBN 978-80-7361-122-4.
18. Müller, Oldřich. *Výchova k občanství: učebnice pro 2. stupeň základní školy praktické. 1. díl*. Praha: Parta, 2013. ISBN 978-80-7320-242-2.
19. Müller, Oldřich. *Výchova k občanství: učebnice pro 2. stupeň základní školy praktické. 2. díl*. Praha: Parta, 2022. ISBN 978-80-7320-2699.
20. Müller, Oldřich. *Výchova k občanství: učebnice pro 2. stupeň základní školy praktické. 3. díl*. Praha: Parta, 2021. ISBN 8073202808.
21. Milan. *Výchova k občanství: učebnice pro 2. stupeň základní školy praktické. 4. díl*. Praha: Parta, 2013. ISBN 978-80-7320-118-0.

22. Denglerová, Denisa. *Společenské vědy pro střední školy: učebnice*. 1. díl. Brno: Didaktis, 2009. ISBN 978-80-7358-144-2.
23. Dufek, Pavel a Leznar, Aleš. *Společenské vědy pro střední školy: učebnice*. 2. díl. Brno: Didaktis, 2010. ISBN 9788073581527.
24. Dobešová, Lenka. *Společenské vědy pro střední školy*. 3. díl, Učebnice. 2. vyd., aktualiz. a dopl. v souladu s novým občanským zákoníkem. Brno: Didaktis, 2014. ISBN 978-80-7358-233-3.
25. Brázda, Radim. *Společenské vědy pro střední školy: učebnice*. 4. díl. Brno: Didaktis, 2011. ISBN 978-80-7358-175-6.
26. *Občanský a společenskovední základ*. Prostějov: Computer Media, 2023. ISBN 978-80-7402-483-2.
27. Doležalová, Ladislava a Vlková, Marie. *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 2. vydání. Prostějov: Computer Media s r.o., 2020. ISBN 978-80-7402-314-9.
28. Zlámal, Jaroslav; Bellová, Jana; Haluza, Jakub a Rubáš, Stanislav. *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 4. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022. ISBN 978-80-7402-447-4.
29. Schön, Jaromír. *Občanský a společenskovední základ*. Nově zpracované 2. vydání. Prostějov: Computer Media, 2019. ISBN 978-80-7402-382-8.
30. Konečná, Tereza; Závodný Pospíšil, Jana Závodná, Lucie Sára. *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 3. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022. ISBN 978-80-7402-448-1.
31. Schön, Jaromír. *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 2. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022. ISBN 978-80-7402-358-3.
32. Konečná, Tereza a Moudrý, Marek. *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 3. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022. ISBN 978-80-7402-446-7.
33. Bellová, Jana; Zlámal, Jaroslav; Mendl, Zdeněk; Gruberová, Petra a Rubáš, Stanislav. *Občanský a společenskovední základ*. Aktualizované 4. vydání. Prostějov: Computer Media, 2022. ISBN 978-80-7402-445-0.

34. Burda, Jan; Dufek, Pavel; Foltýn, Marek; Garaj, Adam; Holubář, Adam et al. *Přehled základů společenských věd pro střední školy: přepracované vydání titulu Odmaturuj! ze společenských věd*. Třetí, přepracované vydání. Odmaturuj!. Brno: Didaktis, 2025. ISBN 978-80-7358-468-9.
35. Buček, Ladislav; Hamuláková, Klára; Ille, Klára; Mocht'ák, Jan; Rabinská, Ivana et al. *Občanský a společenskovední základ: přehled středoškolského učiva*. 3. aktualizované vydání. Maturity. V Brně: Edika, 2023. ISBN 978-80-266-1899-7.
36. Zubíková, Zdeňka a Drábová, Renáta. *Společenské vědy v kostce: pro střední školy*. V kostce. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007. ISBN 978-80-253-0190-6.
37. Dudák, Vladislav. *Občanská nauka pro střední a odborné školy a studijní obory SOU: veškeré učivo občanské nauky pro SOŠ v jedné učebnici*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 8072352334.
38. Bartošová, Jana; Janušová, Martina; Krešne, Martina; Machala, Petr; Pivodová, Šárka et al. *Základy společenských věd: pro střední odborné školy: v souladu s RVP*. Praha: Taktik, 2023. ISBN 978-80-7563-651-5.
39. Dudák, Vladislav. *Občanská nauka pro střední odborná učiliště*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2007. ISBN 80-7235-237-7.
40. Gillernová, Ilona a Buriánek, Jiří. *Základy psychologie, sociologie: základy společenských věd: pro střední školy*. Vyd. 3. upr. vyd. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-749-9.
41. Eichler, Bohuslav; Ryska, Radovan a Svoboda, Vladimír. *Základy státoprávní teorie, ekonomie a ekonomiky, neformální logiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4., upr. vyd. [i.e. 5. vyd.]. Praha: Fortuna, 2007. ISBN 978-80-7373-004-8.
42. Adamová, Lenka; Ventura, Václav a Dudák, Vladislav. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vyd. Praha: Fortuna, 2010. ISBN 80-7168-772-3.
43. Šil, Přemysl a Karolová, Jana. *Člověk ve společnosti a v ekonomickém životě: sociologie a ekonomie pro střední školy*. 3. vydání. [Olomouc]: Nakladatelství Olomouc, 2023. ISBN 978-80-7182-318-6.

44. Šil, Přemysl a Karolová, Jana. *Člověk jako osobnost: psychologie pro střední školy*. 3. přepracované vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2021. ISBN 978-80-7182-314-8.
45. Šil, Přemysl a Karolová, Jana. *Člověk jako občan a světoobčan: politologie, právo a mezinárodní vztahy pro střední školy*. 2. opr. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2012. ISBN 978-80-7182-293-6.
46. Šil, Přemysl a Karolová, Jana. *Člověk na cestě k moudrosti: filosofie a etika pro střední školy*. 3. opravené vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2021. ISBN 978-80-7182-317-9.

Seznam příloh

Příloha 1 – Datová matice (CSV, odevzdáno samostatně)

Příloha 2 – Seznam tabulek

Příloha 2 - Seznam tabulek

Tabulka 1: Existence příspěvku v učebnicích

existence příspěvku	četnost	Četnost [%]
ano	18	39,1
ne	28	60,9
učebnic celkem	46	100

Tabulka 2: Rozložení existence příspěvků v učebnicích dle úrovně školních stupňů

existence příspěvku	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
ano	9	9	42,9	36,0
ne	12	16	57,1	64,0
učebnic celkem	21	25	100	100

Tabulka 3: Celkový počet příspěvků dle úrovně školních stupňů

stupeň vzdělání	četnost	četnost [%]
základní škola 2. stupeň	57	57,6
střední škola	42	42,4
příspěvků celkem	99	100

Tabulka 4: Rozložení celkového počtu příspěvků a celkového počtu učebnic dle školních ročníků

školní ročník	počet učebnic	četnost příspěvků	četnost příspěvků [%]
6. třída	6	13	13,1
7. třída	5	15	15,2
8. třída	5	15	15,2
9. třída	5	14	14,1
1. Ročník	2	0	0,0
2. Ročník	2	0	0,0
3. Ročník	2	5	5,1
4. Ročník	2	1	1,0
jiné	17	36	36,4
příspěvků celkem	46	99	100

Tabulka 5: Rozložení celkového počtu příspěvků dle typu školy

typ školy	počet učebnic	četnost příspěvků	četnost příspěvků [%]
základní škola	0	0	0,0
gymnázium	0	0	0,0
základní škola speciální	4	2	2,0
střední odborná škola	2	9	9,1
střední odborné učiliště	1	0	0,0
nelze určit	39	88	88,9
příspěvků celkem	46	99	100

Tabulka 6: Forma příspěvku

forma příspěvku	četnost	četnost [%]
text	77	77,8
foto	17	17,2
obrázek	5	5,1
příspěvků celkem	99	100

Tabulka 7: Rozsah kontextu příspěvku

rozsah kontextu příspěvku	četnost	četnost [%]
okrajová zmínka v rámci širšího tématu	17	17,2
odstavec	32	32,3
samostatná kapitola / podkapitola v hlavním textu s nadpisem	50	50,5
příspěvků celkem	99	100

Tabulka 8: Rozsah kontextu příspěvku dle úrovně školních stupňů

rozsah kontextu příspěvku	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
okrajová zmínka v rámci širšího tématu	7	10	12,3	23,8
odstavec	16	16	28,1	38,1
samostatná kapitola / podkapitola v hlavním textu s nadpisem	34	16	59,6	38,1
příspěvků celkem	57	42	100	100

Tabulka 9: Učebnice s příspěvkem a bez dle platné doložky MŠMT a úrovně školních stupňů

		doložka MŠMT			
		ano	ne	ano [%]	ne [%]
učebnice obsahující příspěvek	2. stupeň ZŠ	7	2	15,2	4,3
	SŠ	1	8	2,2	17,4
učebnice neobsahující příspěvek	2. stupeň ZŠ	10	2	21,7	4,3
	SŠ	5	11	10,9	23,9
učebnic celkem	2. stupeň ZŠ	17	4	37	8,7
	SŠ	6	19	13	41,3

Tabulka 10: Příspěvky celkového počtu příspěvků dle platné doložky MŠMT a úrovně školních stupňů

		doložka MŠMT			
		ano	ne	ano [%]	ne [%]
počet příspěvků	2. stupeň ZŠ	41	16	41,4	16,2
	SŠ	3	39	3,0	39,4
příspěvků celkem	2. stupeň ZŠ	44	55	44,4	55,6
	SŠ				

Tabulka 11: Kapitola

kapitola	četnost	četnost [%]
rodinné právo	42	42,4
aktivismus a lidská práva	4	4,0
sexualita a sexuální výchova	18	18,2
osobní identita / moje já	0	0,0
rodina	25	25,3
jiné	10	10,1
celkem	99	100

Tabulka 12: Kapitola dle úrovně školního stupně

kapitola	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
rodinné právo	13	29	22,8	69,0
aktivismus a lidská práva	0	4	0,0	9,5
sexualita a sexuální výchova	18	0	31,6	0,0
osobní identita / moje já	0	0	0,0	0,0
rodina	24	1	42,1	2,4
jiné	2	8	3,5	19,0
celkem	57	42	100,0	100

Tabulka 13: Téma příspěvku

téma příspěvku	četnost	četnost [%]
registrované partnerství	36	36,4
aktivismus, diskriminace a stereotypy	8	8,1
sexuální identita	10	10,1
genderová identita	8	8,1
LGBTQ+ historie	0	0,0
LGBTQ+ kultura	8	8,1
ostatní LGBTQ+ práva	11	11,1
jiné/ nelze určit	18	18,2
celkem příspěvků	99	100

Tabulka 14: Téma příspěvku dle úrovně školních stupňů

téma příspěvku	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
registrované partnerství	14	22	24,6	52,4
aktivismus, diskriminace a stereotypy	4	4	7,0	9,5
sexuální identita	10	0	17,5	0,0
genderová identita	7	1	12,3	2,4
LGBTQ+ historie	0	0	0,0	0,0
LGBTQ+ kultura	6	2	10,5	4,8
ostatní LGBTQ+ práva	2	9	3,5	21,4
jiné/ nelze určit	14	4	24,6	9,5
celkem příspěvků	57	42	100	100

Tabulka 15: Sexuální orientace

sexuální orientace	četnost	četnost [%]
gay/ lesbická	56	56,6
bisexuální	1	1,0
jiné	0	0,0
nelze určit	42	42,4
celkem příspěvků	99	100

Tabulka 16: Genderová identita

genderová identita	četnost	četnost [%]
muž	2	2,0
žena	0	0,0
muž a žena	16	16,2
transgender	4	4,0
jiné	1	1,0
nelze určit	76	76,8
celkem příspěvků	99	100

Tabulka 17: Pozitivní vzory a reprezentace LGBTQ

pozitivní vzory a reprezentace LGBTQ+	četnost	četnost [%]
historické postavy	0	0,0
fiktivní postavy	0	0,0
současné osobnosti	3	3,03
celkem příspěvků	99	100

Tabulka 18: Podpůrné zdroje

podpůrné zdroje	četnost	četnost [%]
organizace (Prague Pride, Trans*parent, PROUD...)	2	2,0
krizové linky	0	0,0
poradenská centra	0	0,0
komunity	0	0,0
online zdroje	0	0,0
coming out strategie a jiné	2	2,0
celkem příspěvků	99	100

Tabulka 19: Jazyk příspěvku

jazyk příspěvku	četnost	četnost [%]
faktický/ neutrální	62	80,5
podporující	4	5,2
negativní/ stigmatizující	1	1,3
hodnotící	9	11,7
nelze určit	1	1,3
celkem	77	100

Tabulka 20: Jazyk příspěvku dle úrovně školních stupňů

jazyk příspěvku	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
faktický/ neutrální	29	33	70,7	91,7
podporující	3	1	7,3	2,8
negativní/ stigmatizující	0	1	0,0	2,8
hodnotící	8	1	19,5	2,8
nelze určit	1	0	2,4	0,0
celkem příspěvků	41	36	100	100

Tabulka 21: Terminologie

terminologie	četnost	četnost [%]
aktuální	62	80,5
zastaralá	15	19,5
celkem příspěvků	77	100

Tabulka 22: Terminologie dle úrovně školních stupňů

terminologie	četnost			
	2. stupeň ZŠ	SŠ	2. stupeň ZŠ [%]	SŠ [%]
aktuální	28	34	68,3	94,4
zastaralá	13	2	31,7	5,6
celkem příspěvků	41	36	100	100

Tabulka 23: Terminologie pro LGBTQ+

terminologie pro LGBTQ+	četnost	četnost [%]
LGBT	0	0,0
LGBTQ	0	0,0
LGBTQ+	2	2,6
jiné	0	0,0
celkem příspěvků	77	100

Tabulka 24: Terminologie pro transgender osoby

terminologie pro transgender osoby	četnost	četnost [%]
transgender	1	1,3
transsexuál	0	0,0
transmuž/ transžena	0	0,0
celkem příspěvků	77	100

Tabulka 25: Terminologie pro gaye a lesby

terminologie pro gaye a lesby	četnost	četnost [%]
homosexuál/ homosexuálka/ homosexuálové/ homosexuální páry/ homosexuální partneři	16	28,1
gay/ gayové	3	5,3
lesba/ lesby	2	3,5
stejnopohlavní páry, páry stejného pohlaví, osoby stejného pohlaví	14	24,6
celkem příspěvků	77	100

Tabulka 26: Obsah obrazového materiálu

obsah obrazového materiálu	četnost	četnost [%]
osoba	3	13,6
dvojice osob	8	36,4
skupina osob	6	27,3
LGBTQ+ duhová vlajka	1	4,5
LGBTQ+ jiná vlajka	0	0,0
LGBTQ+ symbol	0	0,0
jiné	4	18,2
celkem příspěvků	22	100

Tabulka 27: Pozice postav

pozice v rámci obrazového materiálu	četnost	četnost [%]
ústřední postava	17	77,3
vedlejší postava	0	0,0
nelze určit	5	22,7
celkem příspěvků	22	100

Tabulka 28: Vztahy mezi postavami

vztahy mezi postavami	četnost	četnost [%]
rodinné	1	4,5
partnerské	11	50,0
jiné	1	4,5
nelze určit	9	40,9
celkem příspěvků	22	100

Tabulka 29: Činnosti postav

zobrazené činnosti postav	četnost	četnost [%]
aktivismus	2	9,1
partnerské aktivity	11	50,0
rodinné aktivity	1	4,5
jiné	1	4,5
nelze určit	7	31,8
celkem	22	100